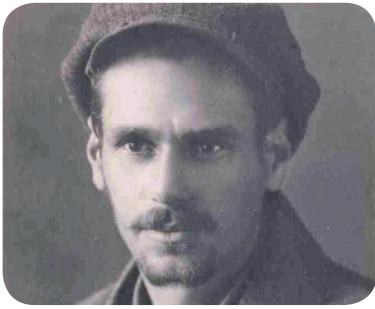


РЕПЕР
НОБЕЛЯ

УКРАЇНА І
СВІТОВА НАУКА

стор. 2-3



АКЦЕНТ

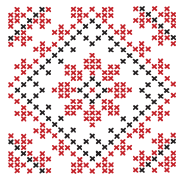
БАНДЕРІВСЬКІ
ЧИТАННЯ

стор. 9



ЦЕЙ СПАРЕНИЙ НОМЕР ГАЗЕТИ
«КУЛЬТУРА І ЖИТТЯ» ВИХОДИТЬ З ДОДАТКОМ
СПЕЦІАЛЬНИХ ВИПУСКІВ ГАЗЕТИ
«КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ».

Загальнодержавна українська газета



КУЛЬТУРА І ЖИТТЯ

№3-4 | 12-26 лютого 2021

Заснована в січні 1913 Гнатом Хоткевичем

ISSN 2519-4429

ТВОРИМО НОВИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ВСЕСВІТ, ШАНУЮЧИ СЛАВУ ВЕЛИКИХ ПОПЕРЕДНИКІВ!

Донесення широкому загалу державницьких світоглядних концептів як м'якої сили набуває пріоритетного звучання загалом у системі національної безпеки України, – так наголосив у своєму вітальному слові до збірника «Східні традиції державотворення» міністр культури та інформаційної політики Олександр Ткаченко.

Підготовка цього наукового видання, присвяченого 150-річчю від дня народин відомого українського вченого Агатангела Кримського, стала рубіжною для всього наукового проекту «Світові традиції державного управління». Книжка, яка складалася з вітального та 12 змістових циклів, стала наслідком багаторічної творчої роботи потужного колективу авторів та редакторів. Вміщені публікації стосуються життєвого шляху та творчої спадщини знаного українського вченого, його наукової школи (Омеяна Прицака тощо), окремих сходознавчих дискурсів його робіт. Низка матеріалів стосується державності країн Сходу, релігійних аспектів їхньої політики, візантійської спадщини, Константинопольського патріархату, пострадянського Сходу, взаємин України та Сходу, зокрема доби козацтва, синтезу управлінсько-правових і безпекових традицій Сходу та Заходу.

Наукова серія з промовистою назвою «Світові традиції державного управління» була заснована у 2011 р. разом з появою наукового посібника «Релігійна політика стародавніх і середньовічних держав». Згодом було підготовлене видання «Державне управління у країнах Стародавнього Сходу», присвячене розвитку різних сегментів державного управління Стародавнього Сходу, зокрема безпекового, соціального, економічного, духовного. Передмову до цієї книги написав директор Інституту держави і права імені В. Корецького НАН України, академік НАН



Під час зустрічі з Міністром культури та інформаційної політики

України Ю. Шемшученко. Вона одразу отримала гриф Міністерства освіти і науки України та була вдруге перевидана. Серед видань серії і монографія «Нормативно-правове забезпечення державно-церковних взаємин у Візантійській імперії» з передмовою директора Інституту законодавства ВР України О. Копиленка.

Подібні книги, пов'язані зі Сходом, поступово підводили авторів до розуміння нагальності повернення до витоків українського сходознавства, яке стало вагомим фундаментом для проведення орієнтальних студій. Звичайно, ми не змогли проминути постать А. Кримського, яка своєю багатогранністю та невичерпністю одразу перетворилася на наріжну в структурі діяльності серії. Внесена українським сходознавцем Володимиром Підвойним ідея підготовки спеціального видання як поштовху для опрацювання та перевидання бібліотеки-колекції А. Кримського у Національній бібліотеці України імені В. Вернадського була одразу підтримана робочою групою у складі доктора історичних наук Івана Мишцака, доктора наук з державного управління Дмитра Неліпи, провідних експертів серії Петра Вознюка, Павла Сацького, Володимира Утвенка. Засадничою стала і промоція проекту з боку Мустафи Джемїлева, який, будучи кримським татаринцем, став Великим Українцем.

Підготовлені пропозиції були підтримані почесним головою Наглядової ради Наукової серії «Світові традиції державного управління» Сергієм Ореховим та одним із наших протекторів, генералом армії України і головою СБУ (2015-2019 рр.) Василем Грицаком. У ході роботи над книгою згрупувалися знані українські письменники та поети, публіцисти, біографи А. Кримського та науковці, які загалом вивчали проблеми Сходу та україно-східних взаємин. Назву лише окремих з них – Дмитра Павличка, Михайла Слабошпицького, Олексу Кононенка, Олександра Бакуменка, Таїсу Сидорчук, Івана Лопушинського, Сидора Кіраля, Ольгу Маврину, Олену Романову, Володимира Газіна, Павла Гай-Нижника, Дмитра Степовика, Ярослава Федорука, Оксану Каліщук, Олександра Белова. Цінним доробком стало розлоге бібліографічне дослідження азербайджанської літератури в українських перекладах, підготовлене колективом вчених НБУВ, та нотатки з історії україно-казахстанських взаємин українського вченого та журналіста Юрія Бондаря. Цікавою з огляду на сучасні паралелі є стаття про анексію парафій Брайльської митрополії з боку РПЦ у 60-70-х роках XVIII ст. Євгена Букета.

Серед інституцій, які долучилися до видання книги, – Національна

спілка письменників України, Національний інститут стратегічних досліджень, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Таврійський національний університет імені В. Вернадського, Ізмаїльський державний гуманітарний університет. Матеріали до збірника підготували співробітники Інституту сходознавства імені А. Кримського НАН України, КНУ імені Тараса Шевченка, інших столичних вишів та науково-дослідних інституцій. Чимало цінних документів надали Центральный державний архів-музей літератури та мистецтв України та Центральный державний кінофотофоноархів України імені Г. С. Пшеничного. Звенигородський районний краєзнавчий музей імені Т. Г. Шевченка зібрав чимало відомостей про сліди А. Кримського на його малій батьківщині – Звенигородщині. Промоцією книги, присвяченої постаті А. Кримського, в академічному середовищі зайнявся віцепрезидент НАН О. Рафальський.

Визнанням внеску А. Кримського до світової наукової скарбниці стала активна участь представників різних країн і міжнародних організацій. Зі своїми вітальними словами до авторів та читачів збірника звернулися Надзвичайні і Повноважні Посли Ірану Манучехр Мораді, Казахстану Дархан Калетаєв, Чорногорії Драгіца Понорац, Лівану Алі Дахер, Палести-

ни Гашем Хасан Даджані, генеральний секретар ГУАМ Алтай Ефендієв. З Анкари на презентацію збірника прибув генеральний секретар Тюрксою Дюсен Касеїнов. За його влучним висловлюванням, 2021 рік стане Роком Агатангела Кримського для всіх країн-членів Тюрксою з огляду на його знаковий внесок до світової тюркології. До проекту приєдналася й українська дипломатія. Надзвичайний і Повноважний Посол України у Туреччині Андрій Бисіга ініціював присвоєння одній з вулиць у турецькій столиці імені українського вченого. Надзвичайний і Повноважний Посол України у Лівані Ігор Осташ займається підготовкою музейного комплексу, пов'язаного з перебуванням тут А. Кримського, а також виданням його творів арабською мовою. Відгукнувся з далекого Токіо Надзвичайний і Повноважний Посол України в Японії Сергій Корсунський.

Презентація збірника наукових праць «Східні традиції державотворення», видрукуваного в рамках підготовки до вшанування 150-ї річниці від народин відомого українського історика, славіста і сходознавця, письменника та перекладача, одного з фундаторів першої української Академії наук Агатангела Кримського, відбулася 25 грудня 2020 року в інформаційній агенції «Укрінформ».

А 19 січня представники авторського колективу наукової серії «Світові традиції державного управління» представили міністру культури та інформаційної політики України Олександрю Ткаченку концепти розвитку гуманітарних проектів, пов'язаних з інтеграцією України у світові гуманітарні процеси, обговорили питання їхньої підтримки міністерством.

Володимир ОМЕЛЬЧУК,
керівник авторського колективу



НАШ ІНДЕКС 60969

ПЕРЕДПЛАТНА ЦІНА НА 2021 РІК: 6 МІСЯЦІВ – 363.62 ГРН; 1 МІСЯЦЬ – 62.77 ГРН

В ОЧІКУВАННІ ІЛОНА МАСКА

Національне аерокосмічне агентство США (NASA) обрало компанію Firefly Aerospace, яка належить українському бізнесмену Максиму Полякову, для космічної програми «Артеміда». Ця програма, серед іншого, передбачає висадку астронавтів на Місяць. Про це повідомили на сайті NASA. Нагадаємо, що команда з України перемогла у найпрестижнішому конкурсі NASA.

Ольга ПУГАЧ

А незадовго до цього у ЗМІ повідомлялося, що президент Володимир Зеленський запросив Ілона Маска, засновника космічної компанії SpaceX, відвідати Україну. Пообіцяв екскурсію у Житомир, музей Сергія Корольова, **родоначальника практичної космонавтики**. Запрошення не випадкове, адже Маск не може не знати цього імені. Пишуть, що в нещодавній телефонній розмові І. Маск підтвердив онуку науковця, що Корольов «був одним із найкращих». Насправді ж, Корольов був першим, хто кинув переможний виклик космосу. Це сьогодні у небі панують ракети Маска, але **перший штучний супутник Землі (1957) і перший політ людини** навколоземною орбітою (1961) – це звитяга С. Корольова. Нагадаємо собі дещо з нашої космічної історії.

Успішній практичній справі завжди передує пошук. І нам у зв'язку з цією темою є про що згадати, адже мрійників, які марили небом на повну силу розуму і хисту, Україні ніколи не бракувало.

Визнано, що автором **першого у світі проекту космічного корабля** (1881 р.) для польоту людини в космос був 27-річний Микола Кибальчич, який народився в м. Коропі на Чернігівщині. Кибальчичі – етнічні серби. Його прапрадід, рятуючись від переслідування османів, оселився на Лівобережжі ще у XVIII ст. Кибальчич закінчив Новгород-Сіверську гімназію, далі були Петербурзький інститут, Медично-хірургічна академія. Але навчання завадило захоплення революційною діяльністю. У 1881 р. він потрапляє до в'язниці у зв'язку з вбивством імператора Росії, терористи скористалися виготовленою здібним Кибальчичем бомбою. А ще пишуть, що винайдений ним динаміт перевершував за властивостями динаміт Нобеля. Свій проект і теорію пілотованого реактивного польоту ракети з порохом двигуном він розробляє вже у в'язниці, за кілька днів до страти. Схему свого винаходу він креслить гудзиком



Микола Кибальчич

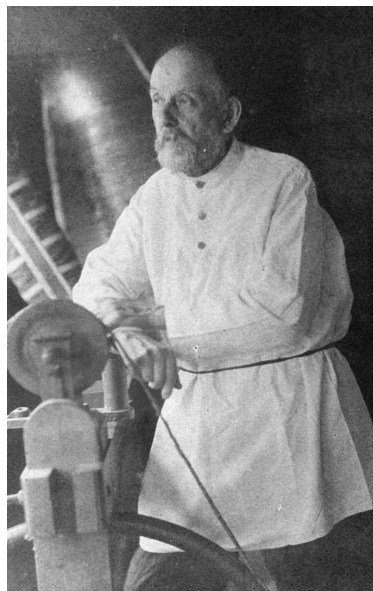


від мундира на стіні камери. Всі майбутні космічні літальні апарати фактично відтворюють схему Кибальчича. Але його записи та розрахунки, вилучені «охранкою», пролежали без руху близько 30 років і вперше побачили світ уже після 1917 року.

Самостійно цю ж дорогу до зірок, хоча і трохи пізніше, пройшов і винахідник Костянтин Ціолковський, якого називають **батьком космонавтики**. Ще у 1895 р. він видав книжку «Мрії про землю й небо». Його перші теоретичні роботи щодо реактивних космічних приладів датовані 1903 роком. У 1926-1929 рр. він працював над розрахунками щодо запасів пального в ракеті, яких вистачило б для того, щоб покинути Землю, подолати її тя-



Сергій Корольов



Костянтин Ціолковський



Юрій Кондратюк під час роботи на Північному Кавказі, 1925-1927 рр.

жіння. Також він вивів і формулу польоту. Студентам вона відома як формула Ціолковського.

Костянтин Ціолковський народився під Рязанню, в Росії. Його батько, Едуард Гнатович, походить із села Коростятин, що на українському Поліссі, на Рівненщині. Пишуть, що він був ополченим дворянином. За родинними ж переказами, предки Ціолковських – вихідці з Волині, далека рідня українського військового діяча Северина Наливайка.

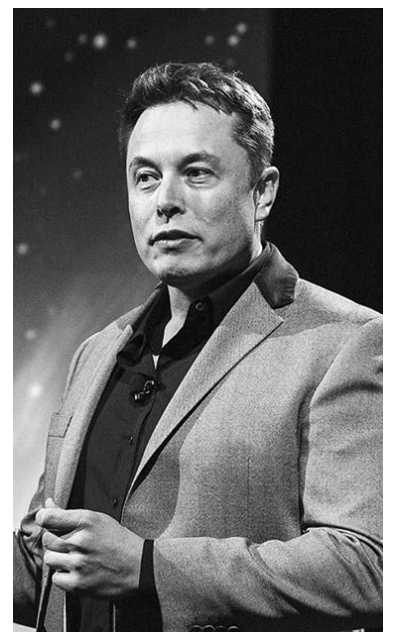
Северин (Семерій) Наливайко (XVI ст.), за припущенням, народився в містечку Гусятин, Тернопілля (або Кам'янці-Подільському чи й Острозі), десь у

першій половині 1560-х рр. Він був одним із керівників козацького повстання 1594-1596 років у Речі Посполитій, а після поразки повстанців Наливайко був страчений у Варшаві в 1597 р. Отже, сам Наливайко хіба тим і був ополчений, що у Варшаві нагло страчений. Прямі нащадки С. Наливайка були заслані в Поліцьке воєводство, також їм порадили змінити прізвище. Поріднившись через одруження із місцевою дворянською родиною Ціолковських, дехто з рідні взяв і їхнє прізвище. Але в якихось гілках роду Северина, що проживають і тепер в Україні, Молдові, Росії, збереглося прізвище Наливайко. Старший брат Костянтина Ціолковського мав прізвище подвійне і підписувався у паперах – Ціолковський-Наливайко. Прізвище Ціолковський і справді є польським, походить від назви села Целково (Ciółkowo), Польща, і є для їхньої родини цілком випадковим. А допоки про генетичний код людині ще нічого не було відомо, то в народі казали просто і зрозуміло: «Йому на роду написано». Отже, важливіми є корені роду, інформація там, і Ціолковські її не загубили.

У ті ж роки, коли Корольовим були запущені на навколоземну орбіту перший супутник і перший космонавт, у біологів уже добиралися до розшифровки генетичного коду. Виявляється, що причетним до цього був і наш земляк з Одеси. І це є цікавим не лише у зв'язку з дослідженням родоvodu Ціолковських.

У 1954 р. американські вчені Д. Вотсон і Г. Гамов створили в середовищі науковців дискусійний «краватковий клуб» (RNA Tie Club), метою якого було дослідження механізму передачі генетичної інформації та спадковості. До їхньої групи входили також фізики Едвард Теллер (батько водневої бомби) і Річард Фейнман – майбутні Нобелівські лауреати та ін. І вже через 8 років їхня праця мала результат. Про Гамова скажемо трохи більше як про земляка. Георгій Антонович Гамов (1904-1968) – радянський і американський вчений, фізик-теоретик, родом з Одеси. У 1926 р. закінчив Петроградський університет. Член-кореспондент АН СРСР. У 1933 р. емігрував до США. Член національної академії наук США.

У 1962 році Д. Вотсон (США) та британські вчені Ф. Крік та М. Вілкінс отримали Нобелівську премію з фізіології та медицини за найвизначніше відкриття XX сторіччя – подвійну спіраль ДНК, що розкривало найбільшу таємницю життя. І хоча Георгій Гамов у число нагороджених не увійшов, бо вже займався іншими темами, Джеймс



Ілон МАСК

Вотсон у своїй книзі про подвійну спіраль пише, що вперше розрахунок генетичного коду зробив саме Гамов ще у 1953 р. Пишаймося!

У космічних проектах того часу багато що природно відбувалося вперше. У 1969 році американський астронавт Ніл Армстронг першим з землян торкнувся ногою поверхні Місяця. Доставив його туди космічний корабель «АПОЛЛОН-11», а шлях, яким корабель долетів до супутника Землі, накреслив для них полтавець Олександр Шаргей. Американцям і світові ця траса відома як «**траса Кондратюка**». І саме Кондратюка, а не Шаргея, вважають родоначальником космічної доби людства. І тут одразу треба сказати, що насправді йдеться про одну й ту ж людину, адже суворі реалії часу змусили Сашка Шаргея записатися Юрієм Кондратюком.

Він народився у Полтаві в 1897 р. Його мати – зі шведів, зі стародавнього дворянського роду фон Шліппенбахів. Її предок потрапив у полон під час Полтавської битви. Батько Сашка, Ігнатій Шаргей, був здібним до наук студентом Університету св. Володимира в Києві. Сашко рано осиротів і ним опікувалася рідня. У 1916 р. він, закінчивши з медалью гімназію, стає студентом Петербурзького університету. Але у розпалі була Перша світова війна і його мобілізують. У 1917 р. він стає прапорщиком у полку Корнілова, а по дорозі на Київ його записують до Денікіна. Перед тим, як у Київ в'їхав червоний бронепоезд Муравйова, родичі знаходять йому нову метрику – на ім'я Юрія Кондратюка, померлого вже на той час київського студента. І з такою метрикою Шаргей до 40 років не наважувався навіть подати документи на паспорт.

Ще з гімназійних років Шаргей вів у зошитах записи, виводив формули, креслив схеми, що

УКРАЇНА І СВІТОВА НАУКА

Хто ти є? Для чого народжений?.. Хто ми є? Чим цікаві? Що дали світові? На деякі з цих запитань відповіді є.

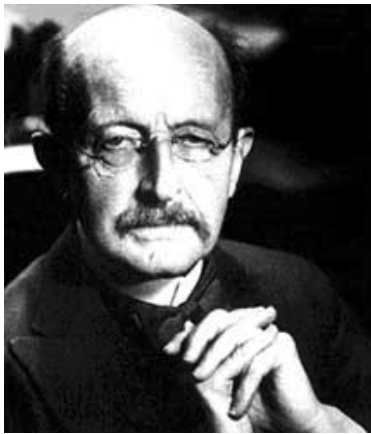
Ольга ПУГАЧ

Наука не є явищем національним. Досягнення окремого вченого або наукової школи одразу стають світовими надбаннями. Але за відкриттями стоять імена і країни. У п'яти напрямках, визначених Альфредом Нобелем важливими, премія його імені є мірилом успіху світового рівня. Україна, як країна молода, поки не має своїх Нобелівських лауреатів. У різні часи її території належали різним країнам, у війнах з перерозподілу земель можна було народитися в одній країні, вивчатися в другій, а статті Нобелівським лауреатом третьої, і все це, не виходячи з власної хати. І війни, і суспільні смутки активізували й еміграцію населення у різні краї світу. Так і склалося, що у восьми країнах світу є Нобелівські лауреати, які або є народженими в Україні чи на її етнічних територіях, або є нащадками вихідців з України. Її у цьому наша країна, певно, є унікальною.

Не вважатимемо чужими і тих, хто, приїхавши в Україну, створював у наших університетах наукові школи світового рівня, як, наприклад, лауреат Нобелівської премії, фізик Лев Ландау. Репресії та ув'язнення перервали його успішну працю в Харкові – в Українському фізико-технічному інституті і в університеті. Талановитий вчений до кінця своїх днів лишався під наглядом відповідних органів, а реабілітували його через 22 роки по смерті.

Серед країн, в яких науковці мають комфортні умови для праці, перед веде США. Визнано, що культура і менталітет цієї країни націлюють людей на успіх. Більше двох десятків наших земляків у славили науку США, ставши лауреатами як її громадяни.

Один з них – Євген-Зенон Стахів (нар. в Інзбруку, 1944), лауреат Нобелівської премії Миру (2007) (у складі Міжурядової групи експертів ООН зі зміни клімату). Його мати – зі Львова, а батько – член ОУН і воїн УПА Євген Стахів (нар. у Перемишлі, Польща). Професор Є.-З. Стахів – інженер, доктор наук з водних ресурсів, керівник інституту географії та екології університету Джона Гопкінса (Балтімор, США). При цьому він вважає себе більше українським вченим, ніж американським. Є.-З. Стахів: «Я більше відчуваю, що є українським лауреатом Нобелівської премії». До речі, в романі «Молода гвардія» згадано «зрадника» на прізвище Стахович. Є припущення, що Фадеєв мав на увазі батька вченого, Євгена Стахіва (1918-2014), який був організатором осередків ОУН у Східній Україні.



Макс Планк



Євген-Зенон Стахів



Роджер Пенроуз

Серед лауреатів Російської імперії, а пізніше – СРСР, за весь час присудження премії Нобеля загалом 23 прізвища, це включно з Марією Склодовською-Кюрі, яка народилася у місті Варшаві, на той час – Російська імперія. Десятеро з них – нобеліанти, пов'язані з Україною. Лауреатів, дотичних до України, мають Ізраїль і Франція, Велика Британія і Польща, Білорусь і Швейцарія. Про багатьох з них газета «КіЖ» уже писала, а про деякого ще буде згадано, і в цій статті також.

Вихідці з України відкривали не лише нові наукові напрями, а народжували нові назви, нові слова, якими сьогодні користується весь світ. Нагадаємо. Одним з них є – антибіотик авторства Зельмана Ваксмана, народженого в Україні (Вінниччина). Нобелівська премія – за відкриття ліків від туберкульозу. Він вважається одним з найбільших благодійників людства.

А от найдобрішою людиною світу визнано епідеміолога Володимира Хавкіна з Одеси, який порятував світ від холери і чуми. І хоча він не став лауреатом Нобелівської премії, газета запропонує читачу статтю і про нього.

Вимір об'єму економіки у всьому світі десятиліттями ведеться через внутрішній валовий продукт (ВВП). Інструмент і назву запропонував у 1934 р. нобеліант Семен Кузнець, який народився у Пінську і вивчився в Харкові. Слово і напрям геронтологія, наука про здорове довголіття, ввів Ілля Мечніков, який народився в Іванівці під Харковом, а назву елементарній частинці кварк (складові протона і нейтрона) дав лауреат премії з фізики Маррі Гелл-Ман, батьки якого емігрували з України. Нам є чим пишатися!

Про визнання у світі високого рівня наших інститутів говорить багато фактів. Так, у 2020 році Нобелівську премію з фізики отримав сер Роджер Пенроуз (Велика Британія). Він є одним із найвідоміших фізиків-теоретиків і математиків сучасності. Також професор Р. Пенроуз має диплом Почесного доктора КПІ ім. Ігоря Сікорського (Київ). У 2012 р. в КПІ відбулися лекції Р. Пенроуза для студентської і наукової аудиторії про проблеми сучасної космології і астрофізики. Тоді ж професору було вручено диплом, мантию та пам'ятний знак Почесного доктора

НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», отримавши які, професор Пенроуз підкреслив: «...Візит до університету, де вчилися і працювали видатні науковці, імена яких я пам'ятаю з дитинства, – для мене велика честь». Нобелівську премію Пенроуз отримав за математичне доведення теорії утворення чорних дір. Базисом його розрахунків є загальна теорія відносності А. Ейнштейна. Сер Роджер Пенроуз (1931 р.н.) є почесним професором багатьох зарубіжних університетів і академій, має численні відзнаки, зокрема і премію Альберта Ейнштейна. У 1994 р. за видатні заслуги в розвитку науки королевою Великої Британії йому був присвоєний лицарський титул.

«Якщо хочете порадувати дітей або онуків прямо зараз, купіть їм стереомікроскоп. Це дивовижний пристрій. З його допомогою можна побачити всю унікальність світу», – це поради професора Данієля (Дана) Шехтмана (Ізраїль), батька чотирьох дітей і діда десятих онуків. Д. Шехтман (1941 р.н.) – відомий ізраїльський фізик і хімік, лауреат Нобелівської премії з хімії (2011 р.) – «За відкриття квазікристалів». У 2014 р. Д. Шехтман балотувався в президенти Ізраїлю. В першому колі він набрав 1 голос зі 120. Один з його девізів – не бійтеся невдалих спроб!

У січні 2016 р. в КПІ ім. І. Сікорського відбулася його відкрита лекція. У ній в контексті історії кристалографії ХХ ст. зайшла мова і про «паркет Пенроуза» – одне з відкриттів Роджера Пенроуза, що, зокрема, використовується для опису структури квазікристалу.

Під час свого візиту в КПІ Шехтман охоче розповів про свій родовід. Він – із сім'ї репатріантів. Його мати, Натанія Ашур, походила з сім'ї першопоселенців, які покинули Україну у 1906 р. Дід по материнській лінії Вольф Побережник народився (1882 р.) у Білій Церкві. Зворушливо, що вчений згадав, що Україна – земля його предків. Тож маємо підстави думати, що він – «наш».

Якось, ще у ХІХ ст., українці, замість доводити одне одному, хто є більшим українцем, зайнялися ділом. І хоча України як держави не існувало, але вже у 1873 р. вона мала свою Наукову академію. Меценати Наддніпрянщини, яка була під Росією, профінансували, а львів'яни, які були під австрійцями, органі-

зували і відкрили Українську академію наук. І назву їй дали не грецьку, а свою – Наукове товариство ім. Т. Шевченка (НТШ, назва 1992 р.). Товариство налічувало більше 300 членів, третина яких була з іноземних видатних науковців. У період 1897-1916 рр. головою НТШ був Михайло Грушевський. Але у 1939-му товариство було ліквідовано. Відновлено у 1947 році в Західній Європі та США, а 1989 року організація знову діє на території України. Тож через три роки має привід відзначити своє 150-річчя.

Дійсним членом НТШ був лауреат Нобелівської премії з хімії (1923 р.) австрійський хімік і лікар словенського походження Фріц Прегль – «За винахід методу мікроаналізу органічних речовин».

Нобелівський лауреат з фізики (1918 р.), протягом багатьох років один із керівників німецької науки, Макс Планк став дійсним членом НТШ у 1924 р.: «Я розцінюю це обрання як особливу відзнаку і... з гордістю буду почувати себе надалі членом цієї поважної організації...».

У 1929 р. членом НТШ став фізик-теоретик, один із засновників сучасної теоретичної фізики, Нобелівський лауреат (1921 р.) Альберт Ейнштейн. Премія Нобеля – за дослідження явища фотоелекту. Актуально і сьогодні. Рівняння Ейнштейна добре пояснює, що жодне укриття над Чорнобильським зруйнованим реактором не може бути довговічним саме за рахунок явища фотоефекту. У 1929 році Ейнштейн був нагороджений медаллю ім. Макса Планка. Цією медаллю був нагороджений також український академік М.М. Боголюбов і нобеліант Лев Ландау. Звернення А. Ейнштейна до комісії НТШ: «Вельмиповажні панове! Я Вам сердечно дякую, що Ви обрали мене членом Вашого шанованого Товариства. Я завжди з радістю прийняв би ті вибори зовсім незалежно від того, які ще іноземні вчені належать до Вашого Товариства. З найщирішим привітом. А. Ейнштейн».

Обидва німецькі фізики-теоретики, і Планк, і Ейнштейн, є отцями квантової фізики.

Віriamo, Україна мала і матиме і високу науку, і наукову перспективу, і своїх нобеліантів!



Юрій Кондратюк, монета України



Северин Наливайко, монета України

стосувалися космічних подорожей. Таких зошитів у нього було кілька й до останніх своїх днів він з ними не розлучався. В них була і головна формула ракети та траєкторія її польоту – місячна «траса Кондратюка», нею і скористалися астронавти «Аполлона-11». У 1929 р. Кондратюк (Шаргей) власним коштом видає свою книжку «Завоювання міжпланетного простору». Земний шлях Шаргея обірвався під час війни у 1942 році. Повідомляли, що пропав безвісти. На війну він пішов добровольцем, був зв'язківцем. Востаннє його бачили, коли йшов від шансів зі своїм портфелем та катушкою дротів зв'язку.

У 1933 р. С. Корольов пропонував йому місце головного теоретика у своєму відділі. Шаргей відмовився, бо у минулому ж – не лише білогвардієць, а ще й «Шліппенбах». А у 1938-му заарештовують і самого Корольова, який у в'язницях і таборах вижив дивом.

Космічний шлях України – воістину «через терни до зірок», але ми багато в чому важливого були першими і кращими!



Пам'ятник Ю. Кондратюку (О.Шаргею) у Полтаві

M17 SCULPTURE PRIZE: УКРАЇНЬСЬКА ПРЕМІЯ В ГАЛУЗІ ТРИВИМІРНОГО МИСТЕЦТВА

M17 Sculpture Prize – перша в Україні професійна премія в галузі тривимірного мистецтва. Започаткована вона у 2019 році Центром сучасного мистецтва M17 разом із Adamovskiy Foundation у межах дослідницького напрямку M17 Sculpture Project.

Ганна ОБОРСЬКА

Премія проходить за участі міжнародних експертів і націлена на пошук та підтримку талановитих сучасних художників з України. За результатами експертного відбору формується шорт-лист номінантів. Цього року до списку потрапило 12 претендентів (11 індивідуальних митців та 1 творчий тандем).

Готові роботи всіх номінантів експонуються у ЦСМ M17 (місто Київ) до кінця лютого. А переможець, який визначається на підставі оцінювання вже реалізованих задумів, отримує премію в розмірі 250 000 гривень. Фокус цьогорічної премії це скульптура, інсталяція та інші види тривимірного мистецтва.

Всі представлені 12 об'єктів лягли в певну історію. Ця експозиція достатньо логічна та не випадкова, не просто виставлені об'єкти у просторі галереї, вони пов'язані між собою одною темою: «Коріння та пилік». Цього разу тема запропонувала глядачеві замислитись, чим у сучасному світі для суспільства є поняття «коріння». Чи має вплив (прямий або опосередкований) походження особистості на її життя, діяльність, творчість, світосприйняття. Яка вона – природа постійного руху, пошуку територій для переміщення, розповсюдження? Коріння заглиблюється, вростає. Пилік же втримати не вдається, він розлітається зі швидкістю вітру на далекі території й не може бути контрольованим. Але, осідаючи, знову пускає коріння. Де воно, коріння, в глобалізованому світі? І чи довговічне некорінне? Де заховані точки опори, на які орієнтоване те мистецтво, що живе в часі та його переживає? Що побачить художник, озирнувшись, занурившись у глибинні сенси культур, які виховали його, дають йому силу? На чому базуються його уява про красу, походження світу, всесвітне? Чи стосується його конкретне загального глобального?

Отже, цьогорічними номінантами стали:

Алексеєнко Михайло – проект «Кришталева мрія»



Василина БУРЯНИК. «Сльози, що твердіють, та кров, яка не згортається»



Андрій КИРИЧЕНКО. «Книги»

Буряник Василина – проект «Сльози, що твердіють, та кров, яка не згортається»

Бучацька Катя – проект «Preset»
Грубляк Василь – проект «Егрегор»

Голдаковський Влад – проект «Залізна завіса»

Грубляк Василь – проект «Егрегор»

Дяченко Марта – проект «Літаючий острів»

Кириченко Андрій – проект «Книги»

Попович Тарас – проект «Лабіринт часу»

Тарадіна Анна – проект «Гербарій»

Шуміхін Даниїл – проект «Нестійкі зв'язки з майбутнім у даних умовах»

Галкін Данило – проект «Зорепад»

творча група Локатир Богдан & Журунова Маргарита – проект «Не/втручання, або Об'єкт з тури»

Номінант премії Алексеєнко Михайло представляє проект «Кришталева мрія». Для інсталяції автор взяв елементи кришталевих радянських сервізів – кришталеві вази, які він збирав по всій Україні, і цей процес тривав досить емоційно та довго, адже деяким людям важко розставатись з радянським періодом, з тим часом, коли люди звикали до стану мрії, звичай у кожній квартирі стояв у серванті сервіз і чекав свого часу, свою подію-мрію.

«Після смерті моєї бабусі, – розповідає митець Михайло Алексеєнко, – залишилося багато кришталю. Вона збирала і ретельно зберігала його, як і багато «пострадянських» громадян. Використовувати кришталі за призначенням у родині було заборонено. Бабуся берегла його для особливої події. Яка так і не відбулася. Бабусі вже давно немає серед живих, а мрія залишилася. Радянська ідеологія будівництва кращого життя, стрімкий рух угору, пафосна велич знайшли свій відбиток у побуті звичайних людей. А їхня крихка мрія лишила по собі тінь – відчуття мінливості та нестабільності всього, що існує».

Проект Данила Галкіна «Зорепад» – теж відносить глядача до радянського періоду, цей проект про політичне перевдягання з одних символів у інші. Процес декомунізації в нашій країні достатньо болісний, і особливо у мистецькій галузі. Декомунізація – як знищення багатьох історично мистецьких пам'яток, які зовсім не мали би бути знищеними, мозаїки, фрески, скульптури – це історія, в якій має бути діалог між поколіннями. «Зорепад» є чудовим проектом, що зміг би покласти початок аналізу історичних процесів вилучення пам'яток у зв'язку із законом про декомунізацію, а також аналізу трансформацій громадського простору під час глобальних політичних змін.

Доволі незвичним і цікавим є проект Василя Грубляка – «Егрегор».

Егрегором у деяких окультних віруваннях називають ментальну субстанцію, що породжується думками й емоціями певної групи людей, їхнім «колективним розумом». Так, за деякими повір'ями, егрегор, який отримує достатньо психічної енергії для існування, може навіть почати жити своїм життям і стати автономною сутністю. Чим чисельнішим і згуртованішим є ком'юніті, яке віддає ту енергію, тим сильнішим і довговічнішим буде егрегор. Відтак егрегор можна розглядати і як структурну психологію спільноти.

У своїй роботі автор пропонує власне бачення егрегору у вигляді світлової інсталяції. Кожен її елемент складається із трьох ліній, що, перетинаючись, утворюють об'ємне перехрестя. Хрест є одним із найстаріших символів, який з часом ставав усе більш містким. Сьогодні він може позначати взаємозв'язок, перетин думок і подій, може вказувати місцеперебування речі, приналежність, бути знаком табу або оберегом. Світло ж символізує початок, зародок, джерело.

Розповідає експертка відбіркового журі премії Ліза Парола: «Світло як елемент мистецтва, що має першорядне значення для всіх проектів Василя Грубляка, створює сцену для композицій, додає роботі атмосферності та динамізму і скеровує глядацьке око до певної точки опори у просторі. Існують певні побоювання, що релігійна тематика може занадто обмежити розуміння теми премії для міжнародної аудиторії. Але якщо надалі передбачається перенесення проекту з виставкового до публічного майданчика, це можна скорегувати місцем розміщення, чому і слід буде приділити прискіпливу увагу».

Василина Буряник представила свою роботу для M17 Sculpture Project зі скла, тканини, металу та води. За її задумом, проект є квінтесенцією особистих переживань щодо військової ситуації в країні та її трагічної сутності. Він переповнений алегоріями, починаючи від форм інсталяції, жесту споглядання та закінчуючи процесами, – усе має прихований підтекст. Процеси в акваріумах ілюструють стан мовчазного відчаю та контекстуальної безпорадності. Це – розповідь про крайні точки трагізму й відчаю, загострення яких настільки ви-

соке, що призводить до перцептивних аномалій. Отож те, що має бути динамічним, завмирає і навпаки. Водночас ті ж процеси апелюють до статичності та динамічності «коріння та пиліку», ставлячи під сумнів безумовність цих характеристик. Кінетичні властивості інсталяції вказують на невпинність руху, продовження всіх життєвих циклів, попри драматизм особистого сприйняття.

Андрій Кириченко, відомий український кераміст, демонструє свій проект у просторі галереї – «Книги». «Книги» як певний модуль. «Книги» – ілюстрація соціальної дистанції, самоізоляції, самоусунення. Понять, що примусово набули візуальної чинності, але за принципами яких сучасне суспільство існує з власної ініціативи кожного. Відеотрансляція під час виставки пропонує ознайомитись з тим, як створювались об'єкти. Автор працював на відкритому повітрі, він брав спеціальне волокно, прокладав глину, потім сипав зерно, до якого прилітали птахи як символи думок, залишаючи сліди, а далі митець писав свої філософські роздуми з приводу часу, життя, знань культури, такі свої різні тексти та вислови і накладал наступний шар волокна, закарбовуючи свої роздуми цілими нашаруваннями з глини та волокна, різних залишків від присутності птахів. Таким чином Андрій Кириченко демонструє своєрідний символ замкненості культури – так буває, що культура закрита від зовнішнього погляду, як, наприклад, східна культура, й іноді західноєвропейській людині дуже складно зануритися та зрозуміти зсередини східну культуру. Книга в трактуванні автора як артефакт, як першоджерело знань, якому суспільство довіряє протягом багатьох років та століть. Але й книга часто може виступати і як маніпулятивний засіб. Так, наприклад, часом в історичному зрізі транслюється певний сенс та цінності у книгах, й так буває, що наступна епоха ці цінності іноді спростовує, перепишує книги та історію. За задумом автора, людина – це книга, й наше життя щодня змінює нас зсередини. Саме наше життя, як сторінки в книзі, набирає досвід знань щодня, й людина являє собою артефакт, який десь схожий із книгою.

Експозиція M17 Sculpture Project триватиме до кінця лютого у Центрі сучасного мистецтва M17 за адресою: вул. Антоновича, 104, м. Київ.

ІЗРАЇЛЬСЬКИЙ ТЕАТР ЗАГОВОРІВ УКРАЇНСЬКОЮ

У Київському академічному театрі ім. Франка йде вистава за п'єсою славнозвісного ізраїльського драматурга Ханоха Левіна «Крум» у перекладі українською Мар'яна Беленького. Режисер – Давид Петросян. У головній ролі – Остап Ступка. У виставі задіяні шість заслужених та шість народних артистів України. Це перша постановка п'єси українською мовою.

Автор перекладу п'єси – Мар'ян Беленький перші 40 років життя мешкав у Києві, а останні 30 мешкає в Єрусалимі.

– Мар'яне, звідки в єврейсько-го хлопчика з Подолу знання української?

– Я не завжди жив у Києві. Мої батьки певний час працювали на паперовій фабриці у Коломиї. Це був початок 1950-х, розквіт, як тоді казали, «бандерівщини», тобто національно-визвольного руху. Ось, до речі, що зберегла пам'ять шестирічного хлопчика – вуличні та дворові коломийки:

*Тече вода, тече бистра,
Та й попід камнями,
Най згоріла б та Москва
Разом з москалями.*

*Із села веде дорога,
А по неї вози,
Най би всі чорти побрали
Грьобані колхози.*

*Ось уже приходе осінь,
Пада жовте листя.
Приїжджай, Степан Бандера,
Бити комуністів.*

*Прапор наш червоно-чорний
Висить біля хати.
Треба, браття, Україну
Іти визволяти.*

– Але ж за таке могли...

– Ну могли. Та й висилали, заарештовували. Але ж усіх не вислють. Це ж треба було б усе населення Західної України вислати. На це в них ресурсів не вистачило. Хоча такі каральні акції у Московії проводилися з давніх-давен. Так, після ліквідації Новгородської республіки у 1478 році московським військом усе населення міста було вивезене, а на його місце заселили інших. Щоб ніякої пам'яті про новгородську республіку не залишилося. Нічого не нагадує?

– Як ваша п'єса дісталася до головного театру України?

– П'єса «Крум» здобула популярність у світі завдяки постановці польського режисера Кшиштофа Варліковського. Ця постановка збирала безліч при-



зів на міжнародних фестивалях. Коли франківці вирішили ставити цю п'єсу, звернулися до мене. А до кого ще? Наскільки мені відомо, я – єдиний перекладач п'єс з івриту українською. Рецепт успіху в будь-якій справі – чи то у бізнесі, чи то у мистецтві – роби те, чого до тебе ніхто не робив.

– Як ви почали писати?
– Коли мене у шість років привезли до Києва з Коломиї, мені на подвір'ї одразу дали кликуху «Бандера», бо я розмовляв українською. Тоді, у 50-ті, це було «непрілічно». Та й до 80-х.

Лише на початку 1990-х багато моїх знайомих свідомо перейшли з російської на українську. Я починав з гуморесок, які відносив до відділу сатири та гумору українського радіо. За це навіть платили...
– А як у Ізраїлі з українською?
– Є клуб, обмін книжками. Але мені цього не вистачає. Кляті москалі у нас захопили всі осередки масового тікшорету, ад кдеї ках, що в усьому аресті немає жодного емцаей тікшорету рідною мовою. Москалі плондрують наш рідний тарбут та паплюжать нашу рідну сафу. Тобто культуру і мову.

– Як ви зберегли мову за 30 років у ворожому оточенні?

– Книжки читаю, слухаю пісні, дивлюся фільми. Спілкуюся з людьми. До Києва приїжджаю щороку. До цього клятого

вірусу я був останній рік у Одесі, Кишиневі, Львові, Чернівцях. У Чернівцях зібрав повний зал центрального будинку культури, 400 людей. У мене був стендап українською півтори години. Отримав подяку керівництва єврейської громади. Але ж у мене не тільки про євреїв... Зберегти мову можливо, аби бажання було.

Заходжу у Львові на проспекті Бандери у крамницю і що я бачу? Ковбаса «Московська»! За що ж ми кров проливали? Якщо це ковбаса з москалів, мені однаково не можна – вона ж некошерна!

Я багато років листуюся через Фейсбук з Дідом Морозом. Але виявляється, що в Україні його звільнено з роботи за аморальну поведінку. А на його місце прийняли Св. Миколу з випробувальним терміном. Так я зараз з обома листуюся. З паном Морозом – російською, з паном Миколаю – українською. Прохання у мене до пана Миколи просте – щоб в усіх театрах України йшли п'єси у моїх перекладах. Я вже і свічки поставив у церквах.

– Але ж ви...

– Я впевнений, що Бог у нас з вами один, тільки прізвища різні. Яка різниця – ваш пан Бог або наш Єгова. Аби людина була хороша. Тим паче, що він – у трьох обличчях. Як і я – перекладач, гуморист, журналіст.

– Постановка у театрі Франка – це перша постановка івритської п'єси українською?

– Ні. Першою була постановка п'єси славнозвісного ізраїльського драматурга Ефраїма Кішона «Шлюбний договір» або «Ктуба» у Кропивницькому, коли він був ще, пробачте за вислів, Кіровоградом. Теж мій переклад.

– Як з авторськими правами?

– Я маю офіційні дозволи від дітей Ефраїма Кішона та від інституту ізраїльської драматургії на переклад п'єс російською та українською. До речі, ця ж п'єса Кішона йшла у київському театрі «Актор», у Миколаєві, у самодіяльному єврейському театрі «Естер» у Чернівцях, а також у нині окупованому Сімферополі. До речі, щоб двічі не вставати, я маю законодавчу ініціативу до Верховної Ради. Пропоную, щоб в усіх держустановах висіли пейзажі Криму з написом: «Крим. Тимчасово окупована українська земля». Щоб такі картинки висіли у школах та дитячих садках. І якщо таку пропозицію буде прийнято, я прошу включити моє ім'я до авторів закону.

– А крім постановок у театрах, ви щось публікуєте українською?

– Аякже! У часописі іноземної літератури «Всесвіт» уже вийшло кілька п'єс у моєму перекладі.

– Ваша мета, творчі плани?

– Я мрію, щоб в усіх театрах України йшли п'єси ізраїльських драматургів у моїх перекладах. Адже я переклав чимало. Десяток п'єс Левіна та інших драматургів. Кожному театру я можу запропонувати щось з мого творчого доробку, хай лише звернуться. Сімейні комедії Кішона, еротичний гумор Левіна. Дуже хочеться, щоб в Україні

поставили п'єсу Ешуа Соболя «Гетто».

У гетто Вільнюса існував театр, до якого ходили навіть литовські поліцаї та німецькі офіцери. Люди не знали, чи переживуть вони завтрашній день, але квитки розкуповували за півроку. Театр на грані життя і смерті...

Поки що цю п'єсу поставлено тільки у кишинівському російському театрі.

І ще. Я б залюбки їздив по Україні з виступами. Розповідав би українцям про Ізраїль, і не тільки. Але хто візьметься за організацію таких виступів? Маю велике бажання розповісти вам про нас. Те, що я розповім про Ізраїль, ніхто інший не розкаже.

Я впорядкував книжку «Країна непереможного ідіотизму», про нинішню Росію та її «мудре» керівництво... Не можу знайти видавництва, що візьметься видати. Ось, наприклад, історія про черги у Росії на добровільний запис у рабство. Або про зустріч Хуйла з Христом. Репортаж про розп'яття Христа на Красній площі у Москві. Або постановка Путіна про відновлення кріпацтва. Багато такого.

– Ваші побажання українським глядачам і читачам «КіЖ»?

– Колись був такий Бен Єгуда, який приїхав до Палестини і вирішив до кінця життя розмовляти лише на івриті. І він заклав основи сучасного івриту, йому довелося винаходити нові слова, яких не було у Біблії та Талмуді. Я раджу всім українцям, незважаючи на стать, націю, освіту, помешкання, зробити над собою невеличке зусилля – перейти у побуті на українську. Це не так важко, повірте. Я в Україні розмовляю українською. Адже придумувати та винаходити нічого не потрібно. У сучасній українській мові всі слова вже є.

І ще. В Ізраїлі та інших країнах регулярно проводяться фестивалі «Лімуд», тобто «навчання». Це фестивалі єврейської культури та знання. Лекції, презентації, творчі зустрічі проходять майже цілодобово й одночасно у багатьох приміщеннях. Я намагаюся брати участь в усіх «Лімудах». До клятого вірусу я встиг побувати на «Лімудах» в Україні – в Одесі та Львові.

Українська держава й меценати мають започаткувати такі ж фестивалі української культури і світогляду. І поширити їхне проведення через посольства і діаспору на весь світ. Це матиме надзвичайно важливе значення для об'єднання українців і поширення знань про Україну, повірте!

Спілкувався Микола ХМАРА
Фото з сайту театру

«VIVAT PAVAROTTI», АБО ШАНС ЩЕ НЕ ВТРАЧЕНО

Буває так, що артист виходить за межі свого творчого амплуа і стає улюбленцем широкого загалу. Для Лучано Паваротті ця щаслива мить відбулася під час «Концерту трьох тенорів», де виступав разом із зірками світової опери – Пласідо Домінго та Хосе Каррерасом.

Володимир СКРИНЧЕНКО

Протягом життя Паваротті героїчно виконував головну свою місію – невтомно популяризував оперну музику. Той концерт, що відбувся в Лос-Анджелесі у липні 1994-го, зібрав біля телеекранів близько двох мільярдів глядачів. А втім, ще за життя його увічнили в таких елітних виданнях, як «Enciclopedia della musica» та «Le Grandi voci», присвячених найвидатнішим музикантам і співакам Італії та світу минулого століття. Напевно, не тільки у цьому секрет популярності знаменитого італійського тенора серед меломанів усіх рас та кольорів шкіри. У квітні 2005 року синьйор Лучано завітав і до нас у Київ та виступав з Національним академічним симфонічним оркестром у палаці «Україна».

Славетні традиції Лучано Паваротті успадкував його друг і колега Володимир Гришко, видатний український тенор. Творча співдружність українського співака з італійським маестро розпочиналася ще у «Metropolitan Opera», на сцені якої Володимир Гришко виконував оперні партії 44 рази. Знана людина в оперному світі, маестро Гришко вшанований багатьма престижними винагородами на міжнародних вокальних конкурсах. Реквіємом для «короля верхнього до» та вшануванням його пам'яті і 85-річного ювілею мав би стати урочистий концерт «Vivat Pavarotti» у київському Жовтневому палаці (МЦКМ) 27 березня 2020-го. Але на заваді концерту стала надзвичайна у світі подія – пандемія коронавірусу, яка спричинила небачений досі форс-мажор. Проте ще не все втрачено – концерт перенесено на 13 листопада 2021 року...

У ПОШУКАХ ПОКЛИКАННЯ

Лучано Паваротті народився 12 жовтня 1935 року в Модені, стародавньому італійському містечку регіону Емілія-Романья, на півночі Італії. Батьки майбутнього маестро не мали жодного стосунку до оперної сцени: батько Лучано, Фернандо Паваротті, працював у пекар-



Паваротті на концерті у палаці «Україна» разом з Гришком у квітні 2005 року

ні, але захоплювався оперною музикою та навіть співав у хорі «Coral Rossi». Мати, Адель Вентурі, була робітницею табачної фабрики. Сім'я Паваротті мешкала у скромному комунальному житлі, однак дитинство своє Лучано разом із молодшою сестрою Габріеллою завжди згадував з теплом.

Його першою сценою був кухонний стіл, а першою арією – «La donna è mobile» герцога Мантуанського з опери «Ріголетто» Джузеппе Верді. Ще у школі Scuola Magistrale співав він разом із батьком у церкві. «У мого батька був справжній італійський тенор, – згадував Лучано, – і все моє дитинство минало під його спів». Але юнак мріяв про футбольну кар'єру, спортивну академію, мріяв стати голкіпером та виступати у скудетто. Проте батькам не подобалася ця ідея: його переконали стати викладачем у початкових класах для школярів. А втім, Лучано все більше захоплювався вокалом, розпочав навчатися у тенора Арріго Пола, який одразу оцінив вокальні таланти юнака та навіть погодився працювати з ним безкоштовно. Творчі пошуки Лучано Паваротті все більше схиляли його у напрямку вокалу, тим більше, що в колекції батька було чимало платівок Беньяміно Джильї, Енріко Карузо, Тіто Скіпа та інших зірок італійської опери, яких юнак чув щодня. Але його батько, завзятий фанат Енріко Карузо, скептично ставився до перших вокальних успіхів сина: «Ти гарно співаєш, синку, але ти – не Карузо». Оптиміст за вдачею («мажорна» особистість, як казав співак про себе), він ніколи не схилявся перед завадами, та завжди уникав «мінору», тобто песимізму в житті. І Лучано, який особливо цінував успіх, врешті-решт прийняв особисте рішення – стати співаком.

Він зустрічає у своєму житті оперну співачку Адуа Веро-



ні, свою майбутню дружину, яка підтримала свого коханого та надихнула його взяти участь у конкурсі «Акілле Пері» в Реджо-нель-Емілія.

Оперний дебют молодого співака завершився перемогою, яка відкрила йому шлях до найкращих оперних сцен Європи та світу. Він отримує партію Рудольфа в опері «Богема» Джакомо Пуччіні, яку мали ставити у місті Лукка, на батьківщині композитора.

Усі гонорарні кошти від першої прем'єри співака були витрачені, зрозуміло, на святкування весілля Лучано Паваротті з коханою.

У СВІТІ ЙОГО МИСТЕЦТВА

У кар'єрі артиста визначну роль відіграє так званий щасливий випадок. Оперний дебют молодого співака уважно спостерігав театральний агент Алессандро Ціліані, знана людина в оперному світі. Він і допоміг Лучано отримати свій перший у житті ангажемент. Цей оперний дебют Паваротті не забув. Навпаки! Згодом він став фундатором міжнародного конкурсу для пошуку молодих і талановитих вокалістів, які мріють про оперну сцену, так званого «The Pavarotti International Voice Competition». Але це буде потім.

А поки що він – дебютант, який радий отримати будь-яку роль на оперній сцені. 1962 року він виконує партію Альфредо із

«Травіати» Джузеппе Верді в національному театрі Белграда, в Югославії, рік по тому підміняє тенора Джузеппе ді Стефано на сцені лондонського театру «Covent Garden» в опері «Богема» Джакомо Пуччіні, а згодом співає арію Рудольфа у віденській опері «Wiener Staatsoper». 1963 року в Ірландії організовано перший сольний концерт Лучано. 1965-го його голос уже чути на сцені «Florida Grand Opera» в Майамі, де знову підміняє тенора, співаючи арію Едгара в опері «Лючія ді Ламмермур» Гаєтано Доницетті. Його партнеркою по сцені стала австралійська співачка Джоан Сазерленд, сопрано якої Паваротті назвав «голосом століття». Вона високо оцінила артистичні дані Лучано і запропонувала йому організувати сумісне гастрольне турне. Протягом двох місяців він брав участь у 40 концертах, що надали йому корисний досвід вокальної майстерності.

І нарешті збулася мрія Лучано Паваротті: він – соліст славетного театру «La Scala», центру оперної культури Італії та світу, де з успіхом виконує партію Тибальда в опері «Капулетті і Монтеккі» Вінченцо Белліні. Допоміг йому в цьому знаменитий диригент Герберт фон Караян, який переконав дирекцію «La Scala» взяти співака у штат.

Згодом Караян назве Паваротті найкращим тенором світу.

1967 року за арію Тоніо «Quel destin» в опері Доницетті «Дочка полка» він отримав почесний титул «короля верхнього до», оскільки легко й без напруження виконав в опері усі дев'ять нот «до». Зал у «Covent Garden» був збентежений: адже раніше це не спроможний був виконати жоден співак. 1968 року Паваротті вперше співав на сцені нью-йоркської «Metropolitan Opera» та повторив свій успіх в арії «Quel destin».

Нескінченні й бурхливі оплески меломанів були йому винагородою.

Ось так Паваротті поринув у вир оперного життя. Розпочинаючи з ліричних арій, зокрема Ельвіно в «Сомнамбулі» та Артуро в «Пуританах» Белліні, герцога Мантуанського в «Ріголетто» Верді, поступово Паваротті доходить до драматичних оперних арій – Рікардо в «Балі-маскараді», Манріко в «Трубадурі» і Радамеса в «Аїді» Верді, Каварадоссі в опері «Тоска» Пуччіні.

Однак з часом артисту стає тіснуватого у межах театру. 1970-1980 рр. Лучано Паваротті стає медійною особистістю. Увесь час його можна бачити на телеекранах, його голос чути на світо-

вих оперних сценах і концертних майданчиках, зокрема, на сцені «Arena di Verona», де бере участь в однойменному фестивалі. 1964 року синьйора Лучано вперше побачили разом із театром «La Scala» у столиці СРСР.

Сольні концерти італійського маестро збирали майже півмільйонну аудиторію в Центральному парку Нью-Йорка, в лондонському Гайд-парку та на Марсовому полі в Парижі. Його завжди й усюди вітали оперні шанувальники: «Ей, Паваротті! Привіт, маестро! Чао, Лучано!». У чому ж був секрет популярності знаменитого італійського співака серед меломанів усіх рас та кольорів шкіри? Напевно, у його спроможності щиро дарувати світові улюблений дар своєї душі, своєї любові до мистецтва і людства. І в цьому у Паваротті чимало спільного з легендарним Енріко Карузо, улюбленцем батька.

У театрі «Covent Garden» Лучано співає перед королівським подружжям – Діаною та Чарльзом, звідки й починається їхня дружба. Однак на похороні Діани відмовляється співати, тому що сприйняв цю трагедію до глибини серця.

Виступаючи в «Deutsche Oper Berlin» 1988 року, Паваротті став ще раз рекордсменом. Опера «Любовний напій» Гаєтано Доницетті мала такий гучний успіх, що театральну завісу відкривали 165 разів! Щасливим внеском до слави співака стала арія «Nessun Dorma» з опери «Турандот» Пуччіні, яка прозвучала у виконанні Лучано Паваротті ще на початку Чемпіонату світу з футболу 1990 року. Протягом життя він виконував головну свою місію – невтомно популяризував оперну музику, прагнучи донести її до широкого загалу. Ось чому віддавав перевагу телебаченню, аби міг почути його кожен меломан, незважаючи на свої обмежені фінансові можливості. З його ініціативи відбулася благодійна акція, а саме: «Концерт трьох тенорів», де співав він разом із зірками світової опери – Пласідо Домінго та Хосе Каррерасом. Оперна трійця виступала на футбольних чемпіонатах світу в Італії 1990-го, США 1994-го, Франції 1998-го, Кореї та Японії 2002-го рр.

Водночас Лучано Паваротті був ініціатором благодійних концертів «Паваротті і друзі», які тривали з 1992 року до 2005-го. Разом з ним виступали топ-і рок-зірки естради, зокрема Дзукеро, Брайан Мей, Стінг, Роджер Тейлор та ін. Кошти з концертів йшли на підтримку біженців в усьому світі. Альбомні й концертні записи були сюрпризом



Екслібрис Петра Нестеренка

для меломанів і розходилися величезним накладом.

2004 року Лучано Паваротті офіційно розпрощався зі сценою. Арію Каварадоссі з опери «Тоска» Пуччіні артист виконав після того, як сповістив меломанів нью-йоркської «Metropolitan Opera» про останній свій виступ. У залі був аншлаг, а співака проводили овацією, яка тривала понад 11 хвилин. Востаннє співав він 10 лютого 2006 року на відкритті XX Зимових Олімпійських ігор у Турині...

РЕКВІЄМ ДЛЯ КОРОЛЯ, АБО ВІВАТ, КОРОЛЬ!

Лучано Паваротті пішов з життя 6 вересня 2007 року о 5-й годині ранку. Його поховали на кладовищі «Montale Rangone» у родинному склепі поруч із батьками. Останні роки його сімейний човен раптом занесло у смугу жорстоких випробувань, що край несприятливо вплинули на здоров'я: розлучення з дружиною, шлюб з молодістю – Ніколеттою Мантовані, смерть маленького сина Рікардо.

Лікарі поставили Лучано невтішний діагноз – рак підшлункової залози.

Однак співак ще встиг побувати у Неаполі, відвідати музей-квартиру Карузо та співати на його честь канцону «Пам'яті Карузо».

Паваротті жив мистецтвом. «Vissi d'arte...» – мав би він казати словами Флорії Тоски з однойменної опери Пуччіні. За понад 40 років творчого життя ним було проспівано десятки провідних партій – в операх Дж. Верді, Дж. Пуччіні, А. Понк'еллі, В. Белліні, Р. Леонкавалло, У. Джордано, В.-А. Моцарта, П. Масканьї, Р. Штрауса, Ж. Масне та ін. Та найулюбленішими у нього були три опери: «Богема» Джакомо Пуччіні, «Бал-маскарад» Джузеппе Верді та «Любовний напій» Гаetano Доніцетті, які найчастіше виконував на оперних сценах світу. Саме у цих операх, на думку співака, присутній найширший спектр музичних можливостей для тенора.

КАБІНЕТ-МУЗЕЙ ВИДАТНОГО УКРАЇНСЬКОГО КОМПОЗИТОРА ЛЯТОШИНСЬКОГО

Доля не завжди була прихильною до одного з найвидатніших українських композиторів Бориса Миколайовича Лятошинського (1895-1968). Разом із творчими успіхами й досягненнями він зазнав чимало несправедливості, безпідставних звинувачень, ведучи постійні новаторські пошуки.

Наразі про нього говорять, як про композитора, що затвердив нові координати існування високої української музики, сформував ціле середовище професійних музикантів і композиторів та залишив велику творчу спадщину, яку ще потрібно належним чином дослідити та зробити бажаною у репертуарі українських та світових виконавців.

За понад півстоліття, що минули після смерті Лятошинського, так ніким і не написана фундаментальна монографія про нього. Досі не видана левова частка епістолярію композитора. Більше століття чекають публікації і пильного вивчення ранні допусні композиції 1910-х рр., що зберігаються у сімейному архіві Бориса Миколайовича. Жодного разу за всю історію незалежної України не було проведено на батьківщині композитора авторського фестивалю його симфонічної музики. Національні та філармонійні оркестри країни протягом ювілейного року не виконали жодної з симфоній або симфонічних поем Лятошинського. Зацікавлений завсідник опери при всьому бажанні не в змозі ознайомитися з оперною спадщиною композитора...

Ми попрямували до меморіального кабінету-музею видатного композитора у Києві, що розташовується на вулиці Богдана Хмельницького, аби зустрітись з його хранителькою – чарівною Тетяною Гомон і дізнатись останні новини про вшанування пам'яті музичного генія. Вона докладає чималих зусиль для підтримки та збереження артефактів, рукописів Бориса Лятошинського.

– У кабінеті Бориса Лятошинського дуже затишно та атмосферно, розкажіть, будь ласка, які позитивні і негативні моменти утримання такого неймовірно важливого для всієї музичної спільноти простору?

– Основний позитивний момент – перебувати в цьому середовищі, доторкатись та



Тетяна ГОМОН, хранителька кабінету - музею композитора

працювати з рукописами Лятошинського. Оскільки я сама піаністка, за інструментом, виконуючи його твори, наповнююсь дивовижними відчуттями. Моє ставлення до творів композитора дуже особистісне.

Звичайно, хотілося б отримувати підтримку з боку держави, якої, на жаль, немає, навіть коли ми звертаємось. Так, нещодавно видали ноти «Романс для віолончелі та фортепіано» (1913 р.), «П'єси для фортепіано 1910-х», «Романси 1920-х» власним коштом та за підтримки Інституту проблем сучасного мистецтва НАМ України. Хоча з цим проектом зверталися до УКФ саме в рік 125-річчя композитора, але, на жаль, не отримали підтримки. Робота з рукописами дуже копітка та трудомістка, потребує часу та зусиль.

– Чи є у вас доступ до рукописів, які перебувають у Софії Київській? Ці рукописи видані?

– У Софії Київській є основна частина рукописів, а в нашому кабінеті-музеї їх дуже мало. Незначна частина з них була видана. Думаю, на загальних умовах, звичайно, доступ до архіву у нас є.

Треба сказати, твори композитора – не прості й мусять мати свого професійного виконавця. Наприклад, «Марші», «Мазурки» або ранні твори. Я колись думала: ось сяду, вивчу на презентацію, а там така музика! Ці неймовірні твори не вчать скоренько, це – велика робота. Ось «Романс для віолончелі та фортепіано» – всього 4 хв. виконання, а там така музика! До речі, дуже показова риса музики Бориса Лятошинського.

– Розкажіть, будь ласка, як працював Борис Лятошинський над своїми творами?

– Цікавим є факт, що композитор не працював за своїм роялем, а писав музику за письмовим столом. З його листів ми дізнаємося, що коли Борис Миколайович подорожував, дуже сумував за своїм письмовим робочим столом. На дачі у Ворзелі теж був маленький столик, за яким він писав.

Зворушливий момент: у композитора було неймовірно ставлення до тварин: він дуже любив котів, собак і ніжно з трепетом

ставився до них. На дачі, у Ворзелі, їх завжди було багато.

– Пані Тетяно, які ваші улюблені твори композитора?

– Моя думка, звичайно, суб'єктивна, я не соло виконавець, а музикант камерного ансамблю, тому для мене визначальними у творчості Бориса Лятошинського є: два тріо, Український квінтет, п'єси для фортепіано. На мою думку, Борис Лятошинський – далекоглядна особистість, дуже талановита, різнобічна людина.

Спілкувалася Ганна ОБОРСЬКА

МУЗИЧНИЙ ГУМОР ВІД ПЕТРА АНДРІЙЧУКА

Третю годину скрипочка маленького Абрамчика наповнює своїми звуками затишний одеський двірчик...

З перев'язаною рушником головою на балкон вилітає розлючений Фіма і розкотистим басом:

– Ціляяяяяяя!!!

Через якийсь час з іншого балкона глибокий грудний альт:

– Шоооо???

– А що, в нас німці?

– Нееее! А шоооо?

– А кому мстить цей хлопчина???

Композитор Петренко більше не пише.

Диригент Сидоренко вже не диригує. Директор філармонії Клоцман подав заяву на звільнення.

Тільки після цього тромбоніст Іваненко відпустив золоту рибку.

Два іспанці в Італії потрапили на комічну оперу. Один з них дуже активно реагував на всі сценічні перипетії,

а другий просидів усю виставу з серйозним виразом обличчя.

– Я й гадки не мав, що ти так добре знаєш італійську, – каже після спектаклю той, що сидів мовчки.

– Та що ти! – Я по-їхньому жодного слова не розумію.

– То чого ж ти так емоційно все сприймає?

– А я цілковито довіряюся смакам італійців.

На похороні трубача священик звертається до присутніх:

– Може, хтось хоче сказати добре слово про новопреставленого?

Після тривалої паузи зголошується старенький контрабасист:

– Ну чого?.. Пам'ятаю... у 40-х... після війни... у нас був ще гірший...

Одного разу видавець отримав романс під назвою «Чому я живу?».

Твір виявився надзвичайно примітивний і скучний.

Відповідь була категорична: «Ви живете тому, що надіслали свій романс поштою. Якщо б ви принесли його самі, то, безперечно, усе було б інакше».

УНІКАЛЬНА НАРОДОЗНАВЧА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

Наприкінці минулого року опубліковано другий том «Української фольклористичної енциклопедії» (Упорядник, науковий редактор доктор філологічних наук, професор М. К. Дмитренко. – Київ: Видавництво «Сталь», 2020. – 688 с.; перший том: 2018. – 740 с.).

Ця неординарна подія збіглася в часі з 65-річчям відомого вченого і письменника, діяча культури, а також із 40-річчям його наукової діяльності. Це й стало приводом для нашої розмови з Миколою Дмитренко.

– Пане Микола, передусім, вітаю Вас із важливими датами в житті. Вихід другого тому енциклопедії став для Вас унікальним дарунком долі, хоч і на титулах обох томів зазначено: «До 100-річчя Національної академії наук України». На перший том народознавчої енциклопедії в «КіЖ» 2018 року була надрукована схвальна рецензія. Розкажіть, будь ласка, про роботу над виданням.

– Українська фольклористика впродовж двох століть виробила власний дослідницький інструментарій, методологію вивчення усної народної творчості. Вчені не одного покоління прагнули створити окремі словниково-довідкові видання термінів і понять, персоналій, але, окрім кількох навчальних підручників та посібників, це не було здійснене. 1984 року я, щойно захистивши кандидатську дисертацію про Олександра Потебню як фольклориста, за дорученням свого наукового керівника професора Олексія Дея підготував «Словник українського фольклору» – перелік гасел (термінів, понять – понад тисячу), що мав стати основою створення майбутнього першого в Україні фольклористичного словника. Цей проєкт тоді зреалізувати не вдалося, проте матеріали згодом було використано при підготовці спільної праці українських, білоруських та російських фольклористів – «Словника наукової та народної термінології: Східнослов'янський фольклор». Перше спільне засідання колег із трьох республік відбулося в Мінську 20 травня 1986 року. Представником від фольклористів України був я, від Білорусі – Анатолій Федосик, Костянтин Кабашніков, Галина Барташевич; від Росії – Віктор Гусев із Петербурга та Віктор Гацак із Москви. «Східнослов'янський фольклор: Словник наукової та народної термінології» видано в Мінську 1993 року, він і досі не втратив свого



Микола ДМИТРЕНКО



теоретичного значення, хоч і не охопив багатьох національних явищ традиційної культури. Згодом в умовах незалежної України з'явилося два окремих регіональних видання: 2007 року – «Мала енциклопедія українського народознавства» у Львові за редакцією Степана Павлюка та 2008 року – словник-довідник «Українська фольклористика» в Тернополі за редакцією Михайла Чернопиского (у книзі опубліковано й мої статті). Обидва видання відіграли певну позитивну роль, проте не вміщують більш-менш повної інформації термінологічної та дуже обмежене коло довідок про збирачів, дослідників, виконавців фольклору (у словнику-довіднику «Українська фольклористика» статей про персоналії нема). На початку XXI століття, коли я очолив відділ фольклористики в Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені Максима Рильського Національної академії наук України (навчався в аспірантурі й працював там з 1980 року), роз-

почалася робота над підготовкою «Українського фольклористичного словника», який не був виданий. Виник задум створити фундаментальну працю у двох томах про фольклор і фольклористику. Багаторічна праця науковців відділу фольклористики ІМФЕ НАН України врешті-решт увінчалася успіхом. У престижній праці взяли участь такі відомі музикознавці-фольклористи, доктори мистецтвознавства, як Софія Грица, Анатолій Іваницький, Людмила Єфремова, Михайло Хай, а також історики фольклористики, філологи Людмила Іваннікова, Оксана Шалак, Лідія Козар, Вікторія Завадська, Мирослава Вовк та ін. Долучилися й дослідники зі Львова, Харкова, Дніпра, Одеси, Чернівців, Сум, Вінниці, Луцька, Житомира, Івано-Франківська, Тернополя, Рівного... Примірники першого тому є в бібліотеці Конгресу США, бібліотеках багатьох країн Європи (Іспанії, Італії, Франції, Німеччини, Польщі, Словаччини, Білорусі). На жаль, не всі обласні,

університетські бібліотеки України поповнили власні фонди цим виданням. Це ще не пізно зробити разом із другим томом.

– Поінформуйте, будь ласка, докладніше про зміст, характер видання.

– У першій в Україні фольклористичній енциклопедії в двох томах, що її підготував колектив науковців відділу фольклористики ІМФЕ НАН України із залученням фахівців з усієї України (всього авторів у першому томі сто десять, у другому – вісімдесят; статей майже дві тисячі), розкрито феномен традиційної культури українців від давнини й донині; відзначено синкретичність і

статті, що в них розкрито суть термінів, наведено довідки про збирачів, дослідників, талановитих носіїв (виконавців) українського фольклору, висвітлено внесок учених, письменників, композиторів, педагогів, священиків, культурно-освітніх, медичних працівників у вивчення, збирання і популяризацію усної народної творчості. Довідки про персоналії вміщують прізвище, ім'я, по батькові, псевдоніми й криптоніми, біографічні дані, відомості про основні друковані праці, записи, публікації, наявність матеріалів в архівах тощо. Вміщено інформацію про зарубіжних збирачів і дослідників фольклору, які зробили внесок в українську фольклористику. Цим самим шановано пам'ять багатьох поколінь учених і збирачів, хто зберіг для нащадків велику фольклорну спадщину: записи й дослідження українських народних дум, пісень, казок, легенд, переказів, загадок, прислів'їв та приказок, прикмет, анекдотів. Йдеться не тільки про видатні постаті – такі, як Зоріан Доленга-Ходаковський, Михайло Максимович, Йосип і Федір Бодяньські, Микола Костомаров, Пантелеймон Куліш, Олександр Потебня, Михайло Драгоманов, Павло Чубинський, Володимир Гнатюк, Філарет Колесса, Осип Роздольський, Климент Квітка, Олексій Дей та інші представники установ, організацій, наукових центрів, але й про сотні ентузіастів-збирачів із глибинки.

– Помітний внесок у збирання й вивчення фольклору належить і діячам культури, освітянам.

– Саме так. Композитори, співаки, письменники, художники, майстри образотворчого мистецтва в Україні завжди черпали натхнення в усній народній творчості, любили й записували пісні, легенди, казки, прислів'я... Микола Гоголь, Григорій Квітка-Основ'яненко, Тарас Шевченко, Микола Лисенко, Петро Ніщинський, Лев Жемчужников, Порфирій Мартинович, Опанас Сластіон, Іван Манжура, Борис Грінченко, Іван Франко, Леся Українка, Михайло Коцюбинський, Марія Заньковецька, Соломія Крушельницька, Гнат Хоткевич, Павло Тичина, Максим Рильський, Олександр Довженко, Григорій Верьовка, Михайло Стельмах, Платон Майборода, Степан Пушик, майстер народної витинанки Марія Руденко, народні артисти України Ніна Матвієнко, Валерій Маренич, Василь Нечепач... Є унікальні факти. Наприклад, учитель Микола Зінчук упродовж сорока років записав понад вісім тисяч казок, легенд, переказів! Ці матеріали вміщені у безпрецедентному в Україні та Європі виданні казок у 40 томах! Феноменальним фактом в іс-

синтетизм фольклору, його зв'язки з мовою, міфом, ритуалом, магією, релігією, історією, етнографією, літературою, народним і професійним мистецтвом; висвітлено походження та жанрове розмаїття фольклору, його національну специфіку, поетику; простежено зародження та розвиток української фольклористики як науки; подано інформацію про дослідників, збирачів, носіїв-виконавців фольклору (кобзарів, лірників, народних співаків, казкарів, оповідачів); охарактеризовано основні терміни, поняття та явища з теорії фольклору, історії фольклористики, сучасного стану досліджень, записування, архівного збереження, публікацій фольклору. Томи містять сотні кольорових та чорно-білих ілюстрацій, світлин з архівів, стародруків – портретів, колективних фото, обкладинок і титульних аркушів раритетних видань, періодики, автографів.

торії світової фольклористики є й такий: на Поділлі від народної співачки Явдохи Зуїхи сільський учитель Гнат Танцюра записав 1008 народних пісень. 1965 року у видавництві «Наукова думка» опубліковано фундаментальний том обсягом 810 сторінок. Понад десять тисяч коломийок записав у селищі Колочава на Закарпатті і видав окремою збіркою «Співаночки мої милі» наш відомий сучасник – збирач і дослідник фольклору Іван Хланта...

– Нам є, чим пишатися. Розкажіть про зарубіжних збирачів і дослідників українського фольклору, адже наші пісні та думи ушановані на весь світ.

– Активне зацікавлення українським фольклором розпочалося за доби романтизму. Мандрівники, письменники, композитори, інші митці й науковці з різних країн збирали і вивчали переважно народні українські пісні та думи. Можна назвати десятки постатей, хто прислужився українській науці й культурі: чехи Ян Благослав, Людвік Куба, француз Гійом Левассер де Боплан, поляки Зоріан Доленга-Ходаковський, Жегота Паулі, Вацлав Міхал Залеський, Оскар Кольберг, грузин князь Микола Цертелєв (Церетелі), серб Вук Караджич, угорець Белла Барток, німці Фрідріх Боденштедт, Едуард Мертке, росіяни Ізмаїл Срезневський, Олександр Аляб'єв, Олександр Пипін, болгарин Ніколай Кауфман, наш сучасник японець Хіросі Катаока... У близькому та далекому зарубіжжі відомі такі фольклористи, як Орест Зілинський, Михайло Шмайда, Михайло Гирик, Микола Мушинка (Словаччина), Богдан Медвідський, Роберт-Богдан Климаш, Наталія Кононенко, Андрій Нагачевський (Канада), Іван Ігнатюк (Польща), Іван Ребошапка (Румунія), Оксана Грабович, Інна Головаха-Хікс (США), Віктор Мішалов (Австралія, Канада) та ін.

– Ви назвали відомого сучасного кобзаря-бандуриста, пропагандиста українських дум та пісень Віктора Мішалова. Спостеріг, що в енциклопедії чимало інформації про кобзарів, лірників, бандуристів, співців-виконавців.

– Кобзарі та лірники – унікальні творці й виконавці дум, пісень, особливо історичних, козацьких, сатиричних. Та й розважальних, жартівливих... Їх справедливо названо Гомерами України, вартівими української волі. В Російській імперії їх переслідували, ув'язнювали, трошили бандури, а в радянський час також гноїли в тюрмах, розстрілювали... Кобзарі зберегли українські народні думи як феномен світової культури. Кобзар Остап Вересай, лірник Іван Гребінь – хто не чув цих славетних імен? А «Козацький марш» Євгена Адамцевича ні з чим не порівняти за красою звучання і силою духу. Значення цього глибоко національного

твору світове, як «Щедрик» Миколи Леонтовича. В енциклопедії висвітлено інструментальну традицію, заторкнуто питання народної хореографії – остання потребує пильнішої уваги науковців і повнішого, глибшого вивчення.

– Усну народну творчість кожна людина пізнає з дитинства через коліскові пісні, забавлянки, ігри, казки, загадки. Енциклопедія виконує роль термінологічного словника-довідника, в ній за абеткою можна знайти десятки статей про види та жанри фольклору. Яке завдання ставили перед собою науковці-фольклористи?

– У літературознавчих словниках чи довідкових, підручникових виданнях про усну народну творчість статті про терміни не завжди точні, часто-густо один жанр визначають через інший, наприклад, казку, легенду називають «оповіданням, в якому...». Ми намагались висвітлити суть явища, його походження, жанрову специфіку, функції. У статтях про фольклористичні терміни, поняття подано коротку дефініцію (визначення), приклади застосування в наукових джерелах, а також зразки усної народної творчості чи характерні фрагменти як приклади безпосереднього вияву певних явищ. До наукових термінів наведено синоніми з народної термінології. При використанні термінів, що застосовуються в інших суміжних наукових дисциплінах (етнології, літературознавстві, мовознавстві, психології, історії тощо), враховано фольклористичну специфіку, відповідне предметне наповнення. Деякі теоретичні статті щедро проілюстровані, що унаочнює сприйняття інформації, допомагає глибше пізнати явище (скажімо, «Чумацькі пісні»).

– «Українська фольклористична енциклопедія» у двох томах як скарбниця систематизованої інформації прислужиться науковцям, письменникам, журналістам, викладачам, студентам, усім, хто цікавиться традиційною культурою. У статті «Від упорядника» в другому томі Ви, як на мене, висловлюєте слушне сподівання, що «Українська фольклористична енциклопедія» у двох томах як унікальна фундаментальна праця стане помітним внеском українців до європейської та світової науки й культури, гідно їм послужить. Ваші побажання, пане Миколо, читачам «КіЖ».

– Сприймати фольклор не як старе, віджиле, а як живу традицію, яка разом із українською мовою формує національну ідентичність, оптимістичний світогляд. Цінувати зроблене, здобуте. Творити, а не руйнувати! Зачаровуватися, а не розчаровуватися! Позитиву, оптимізму!

Спілкувався Євген БУКЕТ

У КИЄВІ ПРОЙШЛИ VIII «БАНДЕРІВСЬКІ ЧИТАННЯ»

Захід відбувся у приміщенні Інформаційно-виставкового центру Музею Майдану, що в Будинку профспілок у Києві. Це місце є символічним, адже саме тут під час Революції гідності розташовувався Штаб національного спротиву. А вперше «Бандерівські читання» провели саме під час Революції гідності, щоправда, в іншому, не менш символічному місці – в актовій залі Київради.

Євген БУКЕТ

Відтоді «Бандерівські читання» відбуваються щорічно. Організовує їх Недержавний аналітичний центр «Українські студії стратегічних досліджень». Згідно з концепцією цієї науково-практичної конференції, історики, політологи, економісти, філософи та політики розмірковують про стратегії реагування Української держави на щораз нові виклики глобалізму, які з'являються у світі.

Український націоналізм у сучасному ідеологічному протистоянні. Такою стала тема VIII «Бандерівських читань». Відкриваючи подію, її ініціатор, директор НАЦ «УССД» Юрій Сиротюк зазначив: ««Бандерівські читання» – це не проголошення некрологів на цвинтарі розстріляних ілюзій. Не догматичне повторювання тез, а майданчик ідей, що народять чини. Перестаньмо бути скромними! Україна потребує вагітності від наших ідей. А ще більше потребує чинів. Світ потребує великої України, а не ніякої. А українці потребують великої ідеї і великої боротьби».

Учасників події привітали: голова ВО «Свобода» Олег Тягнибок, голова ОУН(б) Стефан Романів з Австралії, лідер руху «Традиція і порядок» Богдан Ходаківський, співголова Руху Салідарнасці «Разам» (Білорусь) Альона Талстая, а також міські голови Тернополя, Івано-Франківська та Хмельницького Сергій Надал, Руслан Марцінків та Олександр Симчишин відповідно.

Уже традиційно захід розпочали публічною лекцією про Провідника Організації українських націоналістів Степана Бандеру. Цьогоріч її прочитав Віктор Рог – історик, головний редактор газети «Шлях перемоги».

Незримо присутній на «Бандерівських читаннях» Степан Бандера був і наприкінці заходу, коли презентували перевидання збірника його статей «Перспективи Української революції». У презентації взяли участь – директор НАЦ «УССД» Юрій Си-



Презентація «Перспектив Української революції» Степана Бандери



Богдан ГАЛАЙКО

ротюк, який ініціював проект та організував людей довкола нього. Серед учасників презентування були: директор із розвитку видавництва «Наш Формат», яке надрукувало книгу, Сергій Куцан, редактор проекту Микола Посівнич та один із меценатів перевидання Євген Філь.

Основну ж частину «Бандерівських читань» склали тематичні доповіді від провідних фахівців у різноманітних царинах. Вони окреслили напрями, де сучасний націоналізм має ідеологічні виклики та можливості.

Учасники читань порушували теми процесів деконструкції ідентичностей, досвіду транснаціонального минулого, сучасної червоної загрози із Заходу, багаторівневого громадянства, партій-симулякрів олігархату, протистояння гібридному націоналізму, права народу на пов-

стання, відновлення духовного лідерства України на теренах Євразії, майбутнього церковних реформ, неолібералізму як імперської ідеології, наступу неконтрольованого неоліберального хаосу та низки інших.

«Бандерівські читання» трансливалися наживо з приміщення Інформаційно-виставкового центру Музею Майдану. Через пандемію присутніми на заході були лише доповідачі. Модерував подію кандидат історичних наук, начальник центрального відділу Українського інституту національної пам'яті Богдан Галайко. Офіційним інформаційним партнером виступила газета «Культура і життя». Відеозапис усіх читань та окремих доповідей доступний на ютуб-каналі «Internet Radio Holos fm», «НАЦ УССД» та «KoshoveNko TV / UA».



Юрій СИРОТЮК

ПАМ'ЯТІ ВЕЛИКОГО ТВОРЦЯ ТА ЙОГО ШЕДЕВРІВ

Сумну звістку нам принесла цьогорічна зима – 28 січня 2021 року на 96-му році життя зупинилося серце найстаршого гончаря України, легенди опішненського гончарства, заслуженого майстра народної творчості України, лауреата Премії імені Данила Щербаківського, Національної премії України імені Тараса Шевченка, члена Національної спілки майстрів народного мистецтва України та Національної спілки художників України, члена Наглядової ради Національного музею-заповідника українського гончарства – Василя Онуфрійовича Омеляненка.

Здавалося, що Василь Омеляненко був зітканий з такого міцного людського матеріалу, який міг протистояти будь-яким життєвим негараздам, творчому сум'яттю, тяготі й хворобам. Від нього віяло життям, і змиритися з тим, що його не стало, дуже важко...

Завжди енергійний, вируючий ідеями, віддукувався на все живе в мистецтві й підтримував усіх, хто потребував його участі. Він був із плеяди майстрів, чиї імена піднесли мистецьку сторінку України на вищий щабель.

Пізнання світу для нього відкрилося в гончарній столиці України – містечку Опішне. Саме тут мистецтво глини й вогню стало великим захопленням усього його життя.

ГОНЧАРНІ ПРИГОДИ ВАСИЛЯ ОМЕЛЯНЕНКА РОЗПОЧАЛИСЯ З ДЕВ'ЯТИ РОКІВ

«Почалося все з кутка Гончарівки (народна назва одного з районів селища, де жило багато гончарів, – авт.). Жили ми дуже бідно, хати своєї не було, тому й доводилося жити на квартирі в родині Попенків. Пам'ятаю, було мені 9 років. Хлопців на вулиці було багато. Ми гралися, бігали по вулиці. Через дорогу жили Багрії. У них до хати був добудований невеличкий прихалабочок. У ньому стояв столик, на якому була ціла сотня свистунів. Ми з братом Петром просто подивилися, і на цьому закінчилося. Та побачені свистуни довго не давали мені спокою, весь час чомусь про них думав. Це вже зараз я знаю, що вони мене зачарували».

ПОПРОСИВ СВОЮ МАМУ ПАЛАГІЮ АФНАСІЇВНУ, ЩОБ ТА ДІСТАЛА ТРІШКИ ГЛИНИ

Минув деякий час, а думки про свистуни так і не залишили малого Василя. Потім він попросив свою



мату Палагію Афанасіївну, щоб та дістала трішки глини.

«Коли мама принесла глину, я страшенно зрадів. Одразу покликав брата, і сіли ми з ним до роботи. А от як починати і що робити ми ж не знали, ніхто не показував. Почали катати кульки і з них робити півників. Але чомусь вони не свистіли. Тут якраз до матері навідалася далека сусідка. Побачила наш труд, та й каже, що треба не так робити. Що всередині має бути пуста, бо не буде виріб свистіти. Швидко показала, як її робити, і пішла. Але ж його потрібно ще й прокалювати. Пробували самі. Спочатку не виходило, а потім і приловчилися. Як це вийшло, й досі не збагну. Перші вироби були кострубаті, нерівномірні, смішні, нагадували верблюдів, а потім стали все більші і більші вдосконалені. Наробили цілу сотню. Сусід Багрії їхав на ярмарок із горшками і купив у нас ці свистуни аж за карбованець. У ті роки (1934) це були такі величезні гроші. Потім наробили тисячу свистунів, і він купив у нас за дванадцять карбованців. А одного разу, – продовжує Василь Онуфрійович, – крім глини, мати

принесла два ангоби (фарба для глиняних виробів, – авт.) – червоний і чорний. Ми з Петром на radoцях своїх півників розмалювали: гребінець – червоним, а крильця – чорним».

«Я ПРИСТОСУВАВСЯ САМ РОБИТИ ФАРБИ ДЛЯ РОБІТ»

Так і виживала родина Омелянєнків. Палагія Афанасіївна для своїх синів діставала глину, а вони потихеньку робили свистуни. З часом хлопці почали ліпити не лише півників, а й баранів, коників, білочок, які мама майбутнього майстра здавала в завод «Художній керамік». Фарби для розфарбовування виготовляли самі.

«Я пристосувався сам робити фарби для робіт. Заварював крохмаль, тільки щоб дуже-дуже рівномірно, додавав туди порошок, який використовували для крашанок, розмішував, і виходила яскрава фарба. За один день ми з братом виготовляли дві з половиною сотні свистунів. Інші гончарі робили по 500 штук, але вони були неякісними. А я завжди придивлявся до найменших дрібниць, бо якість для

мене перш за все. Щоб випалити роботи, потрібні дрова, а їх у нас не було, тож доводилося самому ходити в ліс по хмиз. Так і носив лантушками».

«ВСЕ ОСВОЮВАВ САМОТУЖКИ. ЯК ПІДКАЗУВАЛА ДУША, ТАК І РОБИВ»

1948 року родина Омелянєнків переїхала на іншу квартиру, до гончаря Максима Острянина. Там продовжували робити вже так добре знайомі свистуни, копали горна, в яких потім і випалювали.

«Хата в Острянинів була на дві половини поділена, – говорить Василь Омеляненко, – в одній дядько Максим жив і гончарював, а в іншій стояли стелажі, на яких він виставляв посуд для висихання. Нас впустили саме в цю кімнату. Тож ми жили між посуду. Дядько Максим наробиць посуду, випалить його і везе в Полтаву на продаж. А коли його не було, ми з братом заходили до його майстерні й сідали за гончарний круг. І так ото потрошку-потрошку почали зводити на центр (важливий момент під час гончарювання, глина обов'язково має бути по центру, адже виріб може злетіти, – авт.). А показувати ніхто не показував, як пальці тримати чи як витягувати глину. Взагалі нічого. Все освоював самотужки. Як підказувала душа, так і робив».

«Я НАБРАВ СВОЇХ СВИСТУНІВ ТА ПІШОВ ПОКАЗУВАТИ ЗАВІДУВАЧУ ВИРОБНИЦТВА НА ЗАВОДІ «ХУДОЖНІЙ КЕРАМІК»

Родина Василя Онуфрійовича постійно перебувала в дуже скрутному становищі. Ледве вистачало на прожиття, не кажучи вже про кошти на навчання. 1950 року Василь Омеляненко закінчив вечірню школу й пішов проситися на роботу на завод «Художній керамік».

«Я набрав своїх свистунів та пішов показувати завідувачу виробництва на заводі «Художній керамік» Демченку Трохиму Назаровичу. Він подивився і взяв мене на роботу. 9 грудня 1950 року я написав заяву і одразу взявся до роботи. Спочатку робив свистуни, а потім перевели робити барани. Потрапив я в майстерню до гончарів Яценка Семена та Біляка Василя, які робили куманці. А мені дали завдання зробити барана. Цілий день я робив «літрового» барана (виріб на одну літру), а норма була чотири в день. Він вийшов не дуже вдалий, та з часом я освоївся, приловчився і почав робити денну норму. Одного дня Трохим Назарович говорить, що з Києва привезли

зразок баринь (глиняна іграшка), потрібно їх 22 штуки в день робити. Я одразу наробиць. Відвезли їх у Київ, а там сказали, що вже вони не потрібні. Так я повернувся знову до баранів».

На початку 1960-х років декоративна скульптура «Баран» Василя Онуфрійовича вперше представляла завод «Художній керамік» на виставці в Брюсселі (Бельгія). За цю роботу майстра було нагороджено грошовою премією. Після першого вдалого показу Василь Омеляненко почав виставляти свої роботи на обласних та республіканських виставках декоративно-ужиткового мистецтва, майже на всіх із них представлені глиняні твори відзначали нагородами. Опішненський гончар неодноразово був лауреатом престижних республіканських та всесоюзних художніх виставок, конкурсів та фестивалів. Гончарні вироби майстра широко представляли мистецтво України на міжнародних виставках у Бельгії, Канаді, Японії, Болгарії, Югославії, Польщі, США, Норвегії, Великобританії та інших країнах світу. Вони посідали почесні місця в найбільших і найпрестижніших музейних зібраннях Європи.

ТВОРЧА РОБОТА – ЦЕ ФАНТАЗІЯ

Творчість Василя Омеляненка – визначне явище українського мистецтва. Роботи художника є класичними зразками сучасної народної кераміки. Від початку своєї творчості майстер віддавав перевагу декоративній зооморфній скульптурі: виготовляв традиційний для гончарства Опішного посуд у вигляді левів, биків, баранів, козлів. Жоден із виробів майстра не схожий на інші. Його «тварини» лагідні, добродушні та позбавлені звіриної сутності.

«Я ніколи не малював ескізів чи контурів для робіт. Усе завжди роблю з уяви, адже творча робота – це фантазія. Іду, наприклад, лісом. Побачу якусь цікаву гілочку, пеньок чи ще щось, і вже уявляю, що можна до нього додати, щоб вийшов гарний виріб. Лише одного разу я копіював. На дверцятах білоруської машини побачив бика (зубра). І так мені захотілося перевести його на глину, що одразу взявся до роботи. Перші виходили не дуже вдалі, але з часом я почав їх вдосконалювати все більше й більше. Спочатку тренувався на маленьких. А потім виготовив великого, на 15 літрів, уже гарного, такого, як і хотів. Для цього мені знадобилося кілька місяців. Мій «Зубр» одразу сподобався керівництву заводу. Вони його одразу відклали для виставок».



Багато хто мені заздрив, багато хто намагався повторити, але не дуже виходило».

Василь Омеляненко був надто вимогливий до себе. Йому завжди здавалося, що робота виготовлена недосконало. Навіть їдучи на виставки, де були представлені його роботи, він ніколи не розглядав чужі вироби. Завжди критично придивлявся до власних творів, і завжди знаходив недоліки.

БУВ СПРАВЖНІМ ДРУГОМ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ-ЗАПОВІДНИКА УКРАЇНСЬКОГО ГОНЧАРСТВА

Василь Онуфрійович був справжнім другом Національного музею-заповідника українського гончарства з перших днів його заснування. Жодна мистецька подія не відбувалася без його присутності, яка додавала музейникам Опішного сил, наснаги й ентузіазму вперто вершити задумане. Він радо підтримував будь-які творчі «перевороты». Його завжди вистачало на все: на любов і турботу про родину, на творчість, на організацію виставок, на зйомки й інтерв'ю для ЗМІ, на дружбу. Умілий майстер щиро радів кожній зустрічі й завжди зичив усім навколо себе миру та добра. Його справжня посмішка й глибочинь блакитних очей назавжди залишаться в серцях усіх, хто знав цю прекрасну людину.

Музей гончарства в Опішному безмежно пишається колекцією унікальних творів талановитого мистця.

Василь Омеляненко до останнього подиху не переставав відчувати захоплення й жагу до гончарної глини, рішучими рухами створюючи з неї нав'язні його уявою образи.

Красу, яку талановитий гончар приніс у цей світ, ми з гордістю збережемо для майбутніх поколінь як шану про життя і творчість Великого Достойника Опішненської Кераміки!

Світлана ПРУГЛО,
інформаційна служба НМЗУГ

СКАРБНИЧКА ІСТОРІЇ

В нашій уяві музей – це щось містичне і невідоме, де зібрані артефакти про особистостей і події, що сталися за певний проміжок часу. Особливо цікавим є ознайомлення з історією навчального закладу, де віддзеркалюються невтомна праця вчителів і долі учнів. Наша розповідь саме про такий заклад – музей київської гімназії № 59 ім. О.М. Бойченка, яка в 2017 році відсвяткувала свій 100-річний ювілей.

Якщо заглибитись в історію, то дізнаємось, що найстарішим у світі публічним музеєм є Капітолійський музей у Римі, заснований Папою Сікстом IV у 1471 р. Тоді він подарував римському народу деякі старовинні скульптури зі своєї колекції. Принципи створення і поповнення експозицій мало чим відрізняються і сьогодні. Меценати і небайдужі й зараз передають зазвичай у дарунок свої особисті речі, документи, які з часом стають основою майбутньої колекції.

Саме така подія сталася 30 жовтня 1968 р., коли, тоді ще в середній школі № 59 ім. О.М. Бойченка, відкрився музей, де були представлені три основні експозиції: життєдіяльність О.М. Бойченка, зал бойової слави та власне історія на той час ще школи. Саме в такому вигляді музей проіснував трохи більше 40 років – до 2009 року. Тоді за керівництва директора гімназії Т.С. Антоненко почалося докорінне оновлення як приміщення для музею, так і власне експозиції. Роботи вистачало усім. Треба було оновити експонати, ретельно зберігаючи вже наявні. Новим приміщенням музею стали дві суміжні кімнати площею 37,6 кв. м. Спеціально були виготовлені 20 стендів, шафи для зберігання фондів матеріалів (загальна кількість експонатів за інвентаризаційною книгою – 810!), придбані медіа прилади для організації і проведення екскурсій.

Матеріали Музею історії школи-гімназії були систематизовані заступником директора з виховної роботи Наталією Отчич та мають гідне продовження в роботі нинішнього керівника музею, вчителя українознавства Людмили Грабовської при допомозі директора, вчителів, випускників та батьків.

Музей співпрацює з Національним музеєм Тараса Шевченка, зокрема, зі співробітником фондів – Надією Орловою, яка не тільки допомогла в оформленні музейної документації, а й викладала для старшокласників «Музеєзнавство». Група учнів-екскурсіводів проводить екскурсії для



учнів, батьків, гостей гімназії. В музеї зберігається також фільм, знятий 1990 року (автор – вчителька О.А. Гончар).

Музей історії школи-гімназії № 59 є складовою частиною освітнього процесу, скарбницею і джерелом патріотичного виховання учнівської молоді. Він сприяє підвищенню загальноосвітнього і культурного рівня учнів, залученню їх до пошукової діяльності як спадкоємців подвигу своїх дідів і прадідів, формуванню почуття любові до України, заохочення до вивчення і збереження історико-культурної спадщини свого народу, збереженню військово-патріотичних традицій. Територія музею використовується не тільки як виставковий майданчик. Тут проводяться численні конференції, семінари, зустрічі зі славними випускниками гімназії.

У вітринах експозиції книги видавництва гімназії, значки, талісман гімназії «Зернятко-Знанятко», інформація про психологічну службу, «День гімназії», «День українського одягу», «День ветерана». Окрема інформація про учнівських лідерів та їхні досягнення після закінчення гімназії. Зібрані матеріали про учнів, нагороджених золотими та срібними медалями, учнів, які склали ЗНО на 12 б. (200 б.), переможців міських та республіканських олімпіад, переможців МАН. Багато випускників, дізнавшись про існування музею, передають на вічне зберігання найдорожче. Так, академік О.В. Палагін передав музею атестат зрілості з усіма п'ятірками випускника школи, а відомий лікар В.О. Шегера – золоту медаль випускника 1970 р. І це непоодинокі випадки.

Започатковані і проведені Всеукраїнські конференції з проблем



іміжду сучасного навчального закладу, «Мистецтво презентації навчального закладу та самопрезентації особистості», «Інтерактивні технології навчання», «Школа проектної діяльності (2004-2009)». Розвиток партнерських зв'язків з гімназією Альтенхольд (Німеччина), коледжем початкової школи Кембриджського округу Англії, українською гімназією ім. М. Коцюбинського м. Кишинєва (Молдова).

Музею історії гімназії було присвоєно звання «Зразковий» у 2011 році та повторно підтверджено у 2019 році. Музей – це гордість гімназії, яка має свої давні і славні традиції, це результат плідної роботи багатьох поколінь випускників, їхніх батьків і вчителів. Понад столітню історію свого навчального закладу учні розглядають через призму долі випускників, учителів, глибше розуміють події, які відбулись у нашій країні, з повагою ставляться до учасників Другої світової війни. Вони пишаються гімназією, в якій здобувають освіту, намагаються примножити її славу, а випускники минулих років, не замислюючись, приводять своїх дітей саме сюди. Не обривається ниточка пам'яті, від покоління до покоління передається пошана і любов до вчителів, які давали знання і вчили життєвої мудрості, до друзів, які залишилися на все життя, до школи, де минули дитинство й юність.

Зазвичай ми спостерігаємо за історичними подіями осторонь, даючи своє тлумачення і мислення епізодам, що відбуваються. Великі академічні музеї аналізують та зберігають певні глобальні прошарки нашої історії. Невеликі краєзнавчі музеї, що створюються ініціативою небайдужих людей, несуть неповторну енергетику добра і людяності. І музей історії київської школи-гімназії № 59 ім. О.М. Бойченка не є винятком. Усім, хто долучався до створення цього музею, велика подяка і щирі побажання наснаги в подальших звершеннях.

Тарас МІТУЛІНСЬКИЙ,
член НСЖУ і НСКУ
В'ячеслав ШЕГЕРА, лікар

ДІВЧИНКА, ЯКА ЙДЕ МІСЯЧНОЮ ДОРІЖКОЮ

Якось Пабло Пікассо запитали, що означають його картини. Художник відповів: «Якби я міг сказати, що вони означають, то був би не художником, а письменником».

Луганчанка Ірина Мезеря написала багато картин, але вона не є фаховим художником. Ірина Валентинівна – викладач вищого навчального закладу. Її фах – пояснювати. І вона нерідко додає до своїх картин стислі тексти, які допомагають глядачу краще зрозуміти головну ідею твору. Ось на картині пролягла місячна доріжка по воді. Але картина називається «Мрія». Ірина Валентинівна у тексті пояснює: «Якось одна маленька дівчинка, побачивши місячну доріжку, запитала: «Куди веде цей шлях?!» – «Він веде до мрії!» – відповіли зорі. Тоді дівчинка збрала свою лялькову валізку і вирушила у дорогу, яка виявилась завдовжки в життя. І хоча багато хто називав дівчинку дивачкою, вона ні за чим не шкодувала. По суті, дивачки відрізняються від звичайних людей тим, що з віком не припиняють іти за дитячою мрією. Їхня місячна доріжка дорівнює безкінечності».

Це – автобіографічна картина. Ірина Мезеря написала про себе.

Ірина Валентинівна пригадує, що з найранішого дитинства бачила себе художником. Дівчинка любила малювати. У восьмому класі вона вирішила більше не ходити до школи. Батьки порадилися і показали її малюнки викладачам художнього училища. Педагоги зробили висновок, що дитина малювати вміє, але її манера далека від класичної і переучувати юну художницю вже пізно. Довелося Ірині відпрацьовувати обов'язкову життєву програму. Дівчина закінчила школу. Потім здобула вищу освіту на історичному факультеті Луганського університету, вийшла заміж, народила дитину. Потім Ірина Мезеря захистила кандидатську дисертацію з педагогіки і стала доцентом кафедри педагогіки і психології Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, автором кількох навчальних посібників і численних наукових статей з проблем гендерного виховання дітей і підлітків. Ірина Валентинівна написала докторську монографію і... зупинилася. В неї була гарна родина, робота, але жінка розуміла, що її заповітна мрія може так і залишитися дитячою фантазією. У 2004 році 45-річна Ірина Мезеря зайнялася розписом по склу, розробила



Олександр і Ірина МЕЗЕРІ



Королева Франції Анна Ярославна



Перший серед рівних пам'яті К. Могилевського

власну авторську техніку. П'ять персональних виставок Мезері експонувалися в Луганську і місті Перевальську на Луганщині. У 2012 році Ірині Мезері присвоєно звання «Народний майстер Луганщини».

Художниця працює в різних жанрах. Це – пейзажі, натюрморти, портрети, картини на релігійні сюжети, картини за мотивами творів улюблених художників, замальовки у східному стилі та абстрактний живопис. Мезеря чудово працює з різними фактурами, любить сміливі експерименти, віддає перевагу нетиповому для живопису матеріалу – склу.

Значне місце в її творчому доробку посідають картини релігійної тематики. Вони дуже схожі на ікони, але, оскільки автор не дотримується релігійних канонів, то це все-таки просто картини християнської тематики.

Ірина Мезеря стверджує: «Художник є лише унікальним знаряддям у руках Божественного Провидіння. Сам же художник воістину не знає, як і чому з його рук виходить те чи інше творіння. Велика таїна його натхнення полягає в щохвилинному злитті сили вічної Краси і сили вічного Духу».

Через героїв своїх картин художниця звертається до нас чи, вірніше, до нас звертається Про-

видіння творами мисткині. Ось деякі із цих звернень.

«Ти є те, що залишиш після себе людям».

«Амбіції не підкріплені талантом і харизмою – звичайне нахабство. Для того, щоб стати значущим у житті суспільства, необхідно повторити духовний подвиг Христа».

«Щаслива людина не тим, що отримала, а тим, що віддала, не тим, що спожила, а тим, що створила».

Ірина Мезеря вміло передає відчуття краси квітів і доквілля. Картина «Вікно в дитинство» пробуджує ностальгію за світлом життя, який не повернути. Привертають увагу «Соняшники». Тут немає яскравих барв. Але гармонійне поєднання спокійних кольорів на чорному тлі створює враження вишуканості й урочистості.

До картини «Передчуття зими» художниця написала: «Передчуття мене ніколи не обманює. Душа прохає зими. Але за вікном осінь. Голий листопад проріс у небо темними гілками дерев, дорожня сльота, стіни сусідніх дач волого-посірілі, немов заплакані. Але небо ось-ось розродиться сніговою казкою».

Заслужений художник України Костянтин Могилевський (він

теж переселився із Луганська та працював в Ірпені на Київщині) порадив мисткині створити книгу, в якій поєднати живопис і тексти.

У тексті до портрета «Луганчанка», де художниця зобразила себе, Ірина Мезеря бажає, щоб нікого не спіткала така доля – стати безхатьком у своїй Батьківщині.

Коли 2014 року в Луганську розпочався збройний конфлікт, Ірина Мезеря взяла найцінніше – маму і картини – і залишила рідне місто. Її становище легше, ніж у інших біженців. Ірина з чоловіком і мамою приїхала до доньки в Ірпінь. Художниця сподівалася, що до Дня Незалежності Луганськ буде звільнено і вона з близькими повернеться додому. Але так не сталося. Тепер в Ірини Валентинівни багато запитань. Її знайомий полковник СБУ у відставці був шокований, дізнавшись про захоплення натовпом обласного управління СБУ. Він говорить, що будівлю СБУ неможливо захопити. Як це могло статися?

Ірина Мезеря та її родина – російськомовні, тобто належать до тієї категорії громадян, ніби для захисту якої Путін послав російські війська в Україну. Внаслідок цього захисту люди стали біженцями у власній країні.

Ірпінь став рідним для Ірини Валентинівни, як і для багатьох інших митців. Її персональні виставки експонувалися в Києві, Ужгороді, Северодонецьку та Ірпені. У 2018 році Ірині Мезері було присвоєно звання «Заслужений майстер народної творчості України».

В Ірпінському історико-краєзнавчому музеї пройшла вже третя виставка картин Ірини Мезері «Карантинний живопис і не тільки». Художниця використовує карантин для посиленої праці. Картину «Перший серед рівних» Ірина Валентинівна присвятила пам'яті свого луганського земляка Костянтина Могилевського, чие життя обірвала тяжка хвороба нинішнього року. До картини Мезеря додала текст: «Кожен талант дорівнює сам собі. У цьому і є його цінність». Іноді прочитаєш підпис і зовсім по-іншому розумієш картину. Наприклад, на картині «Своє місце» зображений стілець. А до картини текст: «Людське життя задумане як унікальний креативний проєкт, який сама людина може виконати, а може не зробити цього. Стілець символізує здатність людини знайти й зайняти своє місце, тобто самореалізуватися». Ірину Мезерю турбує екологічна тема. Ось текст до картини «Святобор»: «Пам'яті лісів, знищених



Своє місце

в Україні, присвячується. Злочин проти природи – це злочин проти людства, виконаний самим людством». Картиною «Карантин. Покинута домівка» художниця звертає увагу, що природа без людини радіє. Мезеря радить замислитися, чи не перебільшеної думки ми про себе? А до картини «Юдиф» вона пише: «Хочеш бути вільним – розраховуй тільки на себе». Проте в самої Ірини Валентинівни є надійне чоловіче плече – її чоловік Олександр Анатолійович, який, зокрема, допомагає дружині влаштувати виставки. Ірина Мезеря звертається і до історичної теми. На виставці експонується її картина «Анна Ярославна» з підписом: «Велич не в тому, що ти королева, а в тому, що тебе зробили королевою людських сердець».

Художні виставки в нашому музеї завжди збирають шанувальників мистецтва – ірпінців і переселенців з Луганська та інших людей.

Художник-реставратор із Ірпеня Ганна Човник записала в книзі відгуків: «Ви пишете з любов'ю. Дуже тонко пророблені квіти. Цікава кольорова гама». А хтось написав: «Дякую за зустріч з Вашим мистецтвом – Вашою душею».

Ірина Мезеря досягла визнання та успіхів, але в душі залишилася тією маленькою дівчинкою, яка йде місячною доріжкою до мрії. Власне, кожен, з погляду пересічного обивателя, дивак, який, попри життєві негаразди, прямує за своєю дитячою мрією, впізнає в цьому образі себе.

Анатолій ЗБОРОВСЬКИЙ, директор Ірпінського історико-краєзнавчого музею
Фото автора

РІДНІ ГОРИЗОНТИ ТАМАРИ ЧЕЛНОКОВОЇ



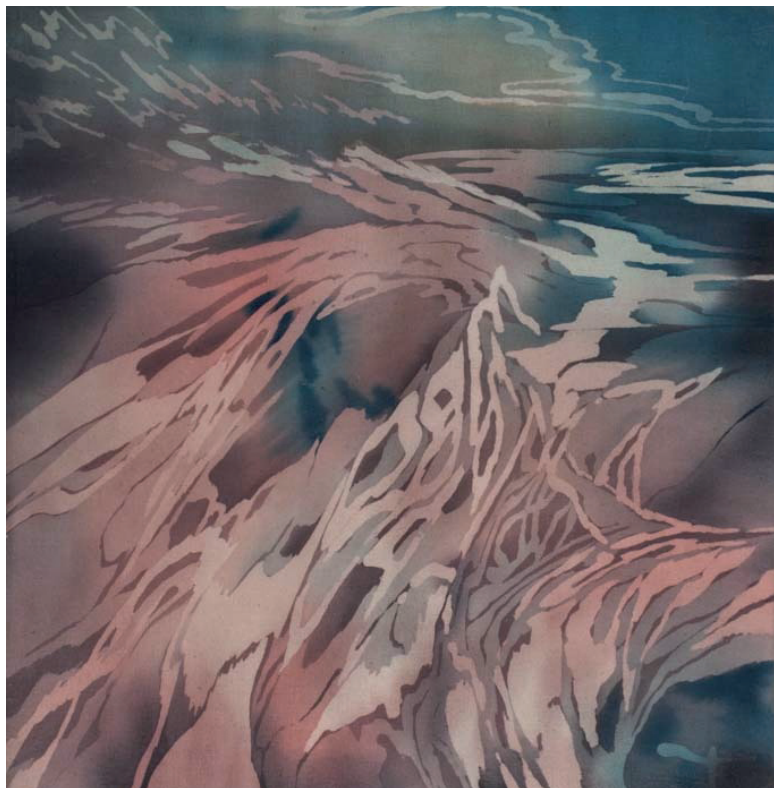
Це сталося дуже-дуже давно. Була подорож у гори. Був вечір і захід сонця: червоний захід, синій схід; тільки з гори, з висоти, горизонт не витягувався в дві паралельні лінії, спереду та позаду, а описував повне коло. І хоча захід був, як і треба, червоним, а схід, як і треба, синім, ці два кольори ніде не переходили один в один; їхнє взаємоперетворення було непомітнішим і безперервним.

Оксана ЛАМОЛОВА

Для художниці Тамари Челнокової (1958-2019) за східним горизонтом був Казахстан, за західним – Україна, і переплетення цих двох крайностей, що зійшлися в її батиках, здалося їй тоді невлотним і безперервним, як переплетення барв на вечірньому небі.

Отже, Казахстан, де жила художниця, і Україна, зв'язок з якою ніколи не переривався. Персональна виставка в київській галереї «Кольори» (була така колись в Лаврі...), яку Тамара Челнокова назвала «Рідні горизонти» (і пояснила так – див. вище). І алмаїнська галерея «Тенгри-модерн», де зберігаються тепер її твори... Дійсно – взаємопереплетення, взаємоперетворення, дивне й непомітне.

Вона народилася в Черкасах, навчалася в Москві, у славетній «Строганівці», повернулася до України, а потім (у цьому є своя логіка та своє «раптом») переїхала до Казахстану. І, здається, як художниця остаточно сформувалася саме там. І саме там була знайдена (чи обрана?) її техніка. Прикладниця та мисткиня, Тамара Челнокова шукала меж, на якій зійшлися б побут і буття, матеріальне та духовне, Схід і Захід. Батик – «хустина та картина» – відповідав усім тим вимогам.



«Проблиск моря», 1994 р., бавовна, гарячий батик



«Два озера», 1993 р., бавовна, батик

Кожен з батиків Тамари Челнокової має свою історію та передісторію. І навіть, так би мовити, постісторію. Передісторія – це подорож у гори (коли була можливість – щорічно!). «Постісторія» – рами, які виготовлялися за особливими ескізами та складали одне ціле із заключеними в них напівпрозорими шовковими або бавовняними полотнами. Ну і, звичайно, були ще далекосхідна поезія та музика і, нарешті, безпосередній процес створення картин.

Отже, гори та води – грандіозні, монументальні, сповнені величчя, але все ж таки – радше всевідуюче-прадавні, аніж безпристрасні («Проблиски моря», «Два озера», «Скеля»). Поряд з ними – рослини, вишукані й прості: гострі та колючі прирічкові трави або «Полин»; межа розкошів – «Нічні квіти». Це зіставлення великого та малого, рівноправність нескінченної далі та пучка трави – не лише у виборі сюжетів, але й у побудові композиції («Річка й очерет», «Вечірня»). Що ж до людини, то нагадування або, краще сказати, спогад про неї – дошки покинутого мосту («Зруйнована переправа») чи дахи напівзруйнованих халуп («Вітер з гір»), які ще існують, але вже ніяк не порушують загальної гармонії, адже – зникають, розтіняються у вічному та швидкоплинному...

Якщо ж говорити про витоки, то це, звичайно ж, далекосхідний живопис на шовку, а ще, як це не дивно, вітражі стилю модерн.

Втім, заради справедливості варто зазначити, що, крім батиків, була ще графіка – туш, чорнило, перо, пензель. Деякі з цих аркушів схожі на батики, але – ще лаконічніші, ще умовніші. Деякі ж – суто абстрактні: лінії, форми та фарби, що, здається, отримали повну й абсолютну свободу, хоча насправді й надалі перебувають у волі Митця...

Поряд з такою піднесеною мудрістю та витонченою красою особливо важко (важко в обох значеннях цього слова – і складно, й боляче) переповідати кінець історії – невиліковна хвороба, пошук допомоги – земної, небесної (Тамара Челнокова стала послушницею в Астанайському жіночому монастирі на честь ікони Божої Матері «Стягнення загиблих»)... І – остання подорож за горизонт: той, що з висоти, тобто насправді – не лінія попереду, а повне коло...



«Дворик мого дитинства». 2010, полотно, олія

ПАМ'ЯТІ СТАРОГО КИЄВА: ПРО КАРТИНИ МАРИНИ ЯЦЕНКО

Марина Яценко – київська художниця не лише тому, що живе у цьому місті. І не тому, що народилася «в тоді ще тихому, привітному Києві – ще без метро, майже без машин, ще нема ні Гідропарку, ні новітніх районів на Лівому березі Дніпра, Золоті ворота ще схожі на романтичні руйни...». І навіть не тому, що, як говорить сама мисткиня, «все моє життя пройшло в Києві» і «з Києвом я майже не розлучалася». Утім, краще сказати – і тому також.

Оксана ЛАМОЛОВА

Урешті-решт, серед пейзажів Марини Яценко чимало й, наприклад, кримських, на яких – Бахчисарай і Феодосія, Гурзуф і Ялта, Балаклава і Херсонес. Є мальовниче свідчення й зовсім далекої подорожі – «Різдво у Сант Андре». А ще є трохи «фантазійні», хоча, звичайно, і реальні «Місто біля моря» й «Казкове містечко».

Але Київ для художниці – це особливо й особливе, це вже частина її. Певною мірою навіть вона сама. Це – субстанція, з якої матеріалізуються її спогади (з дитинства) і мрії (про минуле: давнє – барокове, – й відносно недавнє – «ретрове»). І не випадково, розглядаючи київські пейзажі художниці, деколи не можеш із певністю сказати, що це – завіконне враження чи намальований сон.

Київ Марини Яценко – надзвичайно камерний в усіх сенсах цього слова. Звичайно, він невеликий, оскільки є насамперед Містом дитинства (а дитинство художниці «пройшло у красивому старому будинку на одній з центральних вулиць поблизу Володимирського собору і Ботанічного саду»; вона виросла «у Старому місті серед древніх споруд – пам'яток архітектури, – і непоказних старих будиночків, яких зараз майже не залишилося»).

Утім, судячи з картин, найважливіша (в усякому разі найкolorитніша) частина Києва для мисткині – Поділ. Саме йому вона присвячує «Весну на Подолі» й «Старий Поділ. Спогади», «Старий Поділ» і «Спогади про старий Київ», «В монастирі», «На Подолі», «Фонтан Самсон»; навіть «Моє місто» – це також Поділ. Що ж до затишних старих двориків зі стертими сходами, дерев'яними галереями, розвішаною білизною і котячими «прайдами», то й вони навряд чи існували (а іноді й досі існують) десь, крім знов-таки Подолу («Дворик», «Київський дворик», «Дворик мого дитинства»).

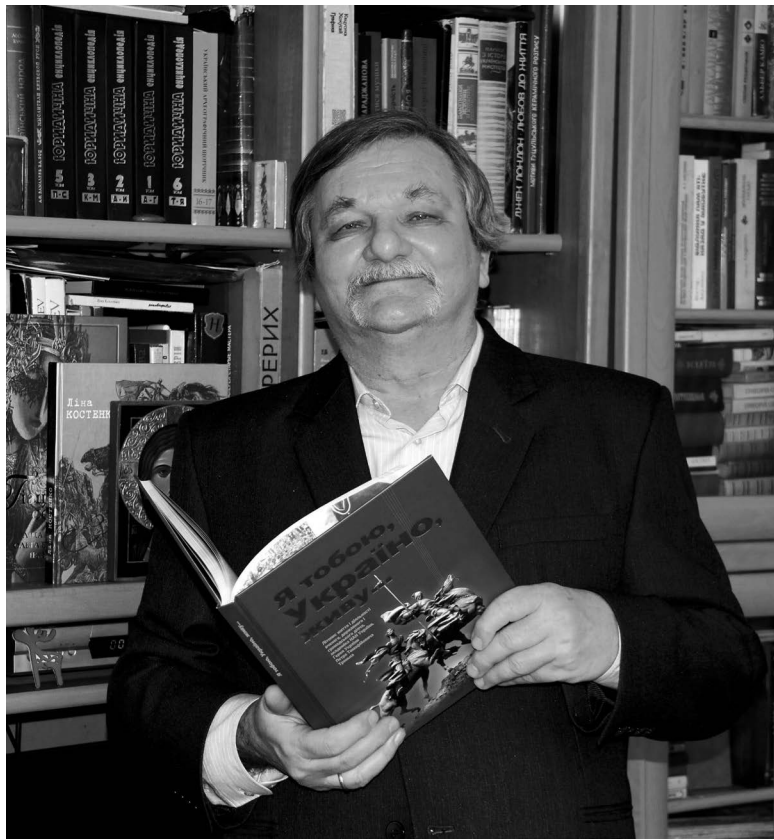
Але слово «камерний» є близьким ще й до слова «інтимний», тобто максимально відвертий, задушевний. Не випадково художниця вважає, що «живопис – та ж поезія, тільки без мовних кордонів, доступна і зрозуміла всім». Картини Марини Яценко – це такі собі живописні розмови, довірливі й щире «Ось погляньте!», подібне до «Ось послушайте!». І, можливо, найвідвертіші з цих оповідей – мрії мисткині про Київ колишній («Золоті ворота», «Фонтан Самсон», «Осінь у старому Києві») – або про Київ, де раптом (але цілком природно) може промайнути тінь з минулого – як-от «Булгаков із дівчиною», яких художниця «побачила» у 2014 році...

Марина Яценко створює не лише пейзажі. Чудові й її портрети («Дівчинка з котиком») та натюрморти («Натюрморт», «Квіти»). Але, звичайно, і вони також – про мешканців київських будинків і окрасу київських підвіконь.

Утім, здається, тут є одна таємниця. Недаремно майже всі свої пейзажі – і київські, і кримські, й італійські – художниця створює у схожій кольоровій гамі. Адже вона шукає (і знаходить!) Київ усюди, якщо зустрине під час своїх мандрів тихий провулок, у кінці якого – загадкові двері чи затишне вікно.

ТУРИСТ-КРАЄЗНАВЕЦЬ, ПАМ'ЯТКООХОРОНЕЦЬ, ЖУРНАЛІСТ

Розповідь про пам'яткоохоронку, краєзнавчу і творчу діяльність журналіста Анатолія Ситника готувалася до його 75-літнього ювілею, який мав настати 9 лютого 2021 р. Але доля так розпорядилася, що мій однодумець, друг і колега не дочекався цієї знаменної дати... Отже, спомини до ювілею, на превеликий жаль, перетворилися на своєрідний некролог Анатолію Андрійовичу Ситнику, який пішов у вічність 9 січня 2021 року.



Малою батьківщиною цього горічного «Коронного ювіляра» є давня київська місцина вздовж річища літописної Либеді – Шулявщина, або спрощено – Шулявка. Саме на її теренах він народився 9 лютого 1946-го в заснованій наприкінці XIX століття коштом видатного підприємця та мецената М. Терещенка безоплатній Цесаревича Миколая лікарні для чорноробів і незможних людей, яка, щоправда, на той час уже була більш знама як Охматдит. Звідти, принагідно надана з батькової роботи «емка», проминувши кілька кварталів традиційної низькоповерхової забудови Брест-Литовського шосе, яке ще і не мріяло про статус проспекту, доправила його на постійне мешкання до першого в місті (1933-1935 рр.) житлового Будинку для спеціалістів у галузі народного господарства – унікального витвору в стилі постконструктивізму архітектора Миколи Холостенка, оздобленому барельєфним 38-метровим фризом на теми праці та відпочинку, створеним колективом скульпторів під орудою Бернарда Кратка.

На тодішній Шулявці ще довго не загоювалися рани недавньої війни. Тривав ремонт сусіднього під'їзду, наскрізно пробитого авіаційною бомбою. Під посиленою охороною полонені німці зводили корпус медінституту і житловий будинок навпроти Кінофабрики. Дворова малеча «розважалася» в Пушкінському парку, де замість атракціонів було влаштовано виставку трофейної зброї, сміливо атакуючи танки, гармати, літаки. А от до павільйону з військовою амуніцією зазирали боязко, бо сприймали манекени в одностроях як ворожих солдатів. Коли ж експозицію поступово демонтували, то попритяга-

ли на домашні балкони чимало всілякого залізаччя, якого сповна вистачило для перемог у змаганнях серед однолітків на краще здавання брукху.

У квартирі на стіні непрохані поселенці-окупанти залишили план Києва німецькою мовою, надрукований на зворотному боці фрагменту топографічної мапи області. За браком іншої, вона ще певний час прислужилася для прогулянок приміськими лісами. А ще вкарбувалися у пам'яті малого киянина довжелезні, досвітні черги за вершковим маслом, переважно у матерів на руках, бо в гастрономі на розі Провіантської (вона ж Галі Тимофєєвої, вона ж Плеханова) давали дефіцитний продукт не за віком, а на кожну голову конкретно. Прилавки ж прикрашали викладені у формі гірок бляшанки з ікрою та консервованими крабами, що не користувалися попитом. Їх придбавали, мабуть, тільки студенти, що винаймали житло навколо КПІ, коли повністю вичерпувалися припаси, передані батьками з сіл.

Початкову та середню освіту здобував у кількох найближчих школах, для будівництва однієї з яких (нині лицей № 142) використали цеглу знищеного 1935-го більшовицькими войовничими безбожниками храму Святої Марії Магдалини, безкоштовно збудованого військовим інженером Вадимом Катериничем у 1885-1887 роках.

Вільний від навчання час проводив у гуртку юних натуралістів сусіднього з домішкою зоопарку, а також – у районному будинку піонерів і школярів,

влаштованому в дивом уцілілій прицерковній споруді, де в одній з невеличких кімнаток ще доживала віку сім'я священника. Саме тут шість десятиліть тому закинув на плечі рюкзак, з яким і покочувався по життю. Як вихованець, а згодом керівник туристсько-краєзнавчого гуртка, пішки обійшов чи не всі куточки України. А за її межами зазвичай прокладав маршрути до країв, де нелегка доля випробовувала на міцність духу наших славетних співвітчизників – від місць заслання Тараса Шевченка в оренбурзьких степах і мангишлацькій пустелі до страхітливих соловецьких казематів. Враження від мандрівок викладав у похідних щоденниках. У липні ж 1963-го, підкривши Говерлу, навіть написав доволі претензійний вірш «Я сьогодні найвищий поет України» («На Говерлі»), а в останній день того літа, дізнавшись з афіші про урочистий вечір до п'ятдесятих роковин по смерті Лесі Українки, попрямував на схили Дніпра. Та з'ясувалося, що влада несподівано заборонила його проведення на естраді Першотравневого парку (нині Миський сад). Натомість Іван Дзюба на правах ведучого рішуче закликав присутніх, попри все, пошанувати пам'ять поетеси хоча б на одній з бічних алей. Тому швидко присунули до паркана стадіону «Динамо» кілька лавок, які й слугували сценою. Відтак початківець уперше опинився в гурті молодих модернових поетів і за їхньою порадою невдовзі переступив поріг літературної студії при видавництві «Молодь», а згодом і ра-

йонної, що мала назву «Сяйво» і символічно розмістилася на дачі Хрущова, відкритій під час так званої відлиги. Руїни цієї споруди ще можна побачити на території парку «Нивки». Під час щотижневих зустрічей не лише почув із перших уст поезії Василя Стуса, Миколи Холодного, Віктора Могильного, Євгена Варди, Юрка Мурашова та інших яскравих постатей з когорта шістдесятників, а й наважився ознайомити їх із власними віршовими спробами. Разом зі студійцями виступав у Клубі творчої молоді в київському кафе «Мрія», на поетичних вечорах у Львівській, Закарпатській та Одеській областях.

Задля набуття дворічного трудового стажу, що було тоді неодмінною умовою вступу на журналістський факультет, після 9 класу влаштувався на заснований 1882 року на Шулявці завод (раніше «Грєтера і Криванека», нині – Перший київський машинобудівний, що у 1922-2018 рр. іменувався «Більшовиком»). Працював в електроцеху, ввечері навчаючись у школі робітничої молоді на колишній Другій Дачній.

Подорожуючи країною, на власні очі побачив безліч старожитностей, стан багатьох з яких викликав занепокоєння, і тому не залишився осторонь громадської ініціативи щодо створення Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, й опинився серед фундаторів першого його осередку на рідній Шулявці.

Аби глибше поринути в світ давнини, щороку наймався копачем в археологічні експедиції: на Трипільському поселенні в наддніпрянських Гребенях, на дні майбутнього Київського моря біля Лютежа, в околицях Путивля; на Білій горі неподалік славнозвісної Бакоти над Дністром і на степових скитських курганах, зокрема, на розкопках величної Гайманової Могили, що їх провадили незабутні Василь Бідзіля та Борис Мозолевський. Саме від них довідався, що новоутворене товариство планує випускати власне періодичне видання. Ця звістка вельми зацікавила студента останнього курсу факультету журналістики Шевченківського університету. Пізньої осені завітав на Пушкінську, 32, де тоді містилося правління УТОПІК, аби влаштуватися у довгоочікуваний в Україні журнал кореспондентом. Однак такої посади штатний розпис не передбачав. Натомість запропонували більш широкопрофільну роботу в щойно заснованому

бюро пропаганди. Прикметно, що вже першого робочого дня познайомився з Петром Троньком, в орбіті невтомної державної, наукової та громадської діяльності якого йому поталанило перебувати впродовж 42(!) років – нарівно по 21-му в Товаристві та у краєзнавчій спілці. А поруч ще й були знані подвижники пам'яткоохоронства – Олена Апанович, Олег Бабишкін, Михайло Брайчевський, Марина Виноградова, Іван Гончар, Марія Зубенко-Царьова, Михайло Іщенко, Андрій Карнабіда, Олена Компан, Ігор Курдин, Ігор Ліховий, Григорій Логвин, Михайло Селівачов, Олесь Силин, Михайло Сікорський, Дмитро Телегін, Дмитро Чобіт, Федір Шевченко...

Впродовж 1969-1990 років опікувався громадською секцією, покликаною популяризувати безцінні багатотомні народні надбання в друкованих й електронних засобах масової інформації, у професійному та аматорському кіно. Понад півстоліття тому одним серед перших відчув на руках свіжу фарбу прем'єрного числа журналу «Пам'ятки України», постійним автором якого став на тривалі роки. Показово, що одну з публікацій, а саме: «Українські маршрути Миколи Реріха», фактично завізував до друку син видатного мистця, філософа-гуманіста, мандрівника-дослідника, ініціатора славнозвісного Пакту про захист художніх і культурних установ та історичних пам'яток – Святослав Реріх. Під час перебування з візитом у Фонді культури його ознайомили з текстом рукопису, що, зокрема, свідчив про збережену на Київщині величну Покровську церкву, оздоблену мозаїчним панно, виконаним за ескізами батька, яка багатьма мистецтвознавцями вважалася втраченою. Гість з Індії, потішений приємною звісткою, залишив автограф безпосередньо на коректорському відбитку верстки, а згодом звернувся до вищого керівництва країни з проханням організувати відвідини цієї пам'ятки в майбутній приїзд. Не дивно, що до храму в селі Пархомівці Володарського району терміново спрямували бригаду висококваліфікованих реставраторів.

Анатолій Ситник був членом редакційних колегій і сценаристом ефірних випусків Українського радіо та телебачення про історико-культурну спадщину. Щороку організував огляди тематичних матеріалів, котрі вмещували обласні, міські, районні і навіть багатотираж-

ні газети. Секретарював у журі конкурсів аматорських фільмів про пам'ятки, які відбулися, окрім Києва, у Нікополі, Ужгороді, Сумах, Чернігові, Світловодську, Здолбуніві, Житомирі, Івано-Франківську, Чернівцях, Черкасах, Кам'янці-Подільському, Ромнах. Демонстрував українські кінострічки на фестивалях в Архангельську, Барнаулі, Великому Устюзі, Вологді, Звенигороді, Коломні, Новгороді. У середині 1990-х років на екрані УТ неодноразово показували створені за його сценаріями режисером Олександром Рябокрисом два навчальні історичні фільми: «За порогами – Січ» і «Співець козацької слави. Д. Яворницький».

Приставши ще 1990-го до гурту ініціаторів відродження репресованої тоталітарним комуністичним режимом творчої організації дослідників і літописців рідного краю, взяв безпосередню участь у фундації Всеукраїнської (від 2008 – Національної) спілки краєзнавців. До 2017-го перебував у складі її правління, зокрема, до січня 2012-го обирався членом президії та відповідальним секретарем. Особисто як відповідальний секретар редакції, член редколегії, заступник (у 1999-2002 – перший) голови редакції сприяв поновленню виходу в світ журналу «Краєзнавство». Учасник (член оргкомітетів) всеукраїнських конференцій з історичного краєзнавства в Кам'янці-Подільському, Луцьку, Черкасах, Харкові, Дніпропетровську, Донецьку, Хмельницькому, а також регіональних і галузевих у Бабинцях, Бердичеві, Білій Церкві, Борисполі, Дунаївцях, Каневі, Косові, Малині, Олешках, Опішні, Полтаві, селі Світязь, Слов'янську, Чернігові, грузинському Сигнагі та Набережних Челнах, що в Татарстані.

Як автор, упорядник, член редколегій підготував кілька десятків книжкових видань, зокрема, входив до складу авторського колективу всіх шести томів «Юридичної енциклопедії», яку видавав Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, збірників «Репресоване краєзнавство», «Краєзнавці України», «Всеукраїнська спілка краєзнавців від А до Я», «Що ми залишимо нащадкам?», «Маллий словник історії України», «Київщинознавство» та ін. Завдяки його перекладам українці прочитали рідною мовою філософські твори Франсуа Моріака «У що я вірю» і Жака Дерріда «Позиції», що побачили світ у видавництві «Дух і Літера». Був відповідальним секретарем тижневика «Закон і Бізнес» (1996-2003), літредактором-перекладачем «Київських Відомостей» (2003-2006) і «Газети 24» (2007-2008). Упродовж 2009-

2010 – у складі Видавничої ради Газетно-журнального (нині Національного) видавництва на Васильківській. А загалом друкувався на сторінках понад 60 газет і журналів. Приміром, перший допис у тижневику «Культура і життя» з'явився ще в квітні 1970 року. Публікацією ж його історико-краєзнавчого есею «Що видно зі степового кургану?» (№№ 31-35, 2014 р.) про вагомий внесок донецької землі у становлення і розвиток української національної ідеї, державності та культури було започатковано рубрику «Акцент: АТО». Додатковий безкоштовний наклад «КіЖ» (до 10 тис.) поширювався серед патріотів, які, примножуючи багатовікові традиції лицарів княжої доби, козацьких часів і визвольних змагань, мужньо боронять рідні терени від воєнничих зайд.

Відзначений Почесною грамотою Верховної Ради України «За особливі заслуги перед Українським народом» (2003), Почесною грамотою Міністерства культури і туризму України (2008), заслужений журналіст України (1993), Почесний член Всеукраїнської спілки краєзнавців (1996), лауреат Премії імені академіка Петра Тронька (2015).

Хочеться завершити свою розповідь одним із ранніх віршів Анатолія Ситника, в якому юнацька допитливість прагне зазирнути не лише за просторові кордони, але й за межу вічності...

На Говерлі

*Я сьогодні найвищий поет України –
2058 метрів віддаляють мене
від найбільш знаменних, найбільш багатотиражних
поетичних метрів.*

*Я сьогодні найвищий поет України,
та не легко було до вершини йти.*

*Мав ношу важку,
але мозок світлий простягав по стежках
віршові рими.*

*Я сьогодні найвищий поет України,
а йще ж мандрівник,
хоч затісні кордони,
на Говерлі я чув Кіліманджаро крик,
мені марилися Анди червоні,
і музей Гугенгайма,
і джунглі рясні,
і славновісні митці з Монмартра.*

*Я сьогодні найвищий поет в Україні!
А завтра?..*

Липень 1963 р.

Віктор АКУЛЕНКО, провідний науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор

«Я І Є ПАМ'ЯТЬ»

**Минуле не хоче вмирати.
Якщо задуматися над ним,
воно може пояснити і
сьогоднішнє, й завтрашнє.
Михайло Слабошпицький,
«Тіні в дзеркалі»**

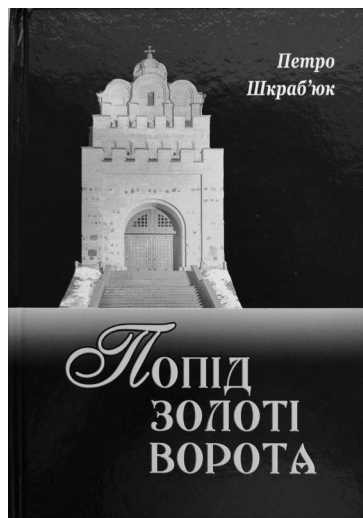
Історія – ворота пам'яті, які відчиняють нам двері до вічності, бо правдою, тільки правдою має думати, жити людина: «Для мене вже не існує «тепер», не існує «колись», я живу поза часом, форма й сутність мого існування – пам'ять, власне, я і є пам'ять, і тому я вічний» (Павло Загребельний, «Я, Богдан»).

Коли Петро Шкраб'юк поставив останню крапку в книзі «Попід Золоті ворота: шість елегій про родину Калинців» (Львів: Сполом, 2018. – 528 с.), то я вважаю, що мав повне право сказати: «Я І Є ПАМ'ЯТЬ» – вічність, бо він до неї йшов правдою через ворота пам'яті, через працю розуму і духу свого ества.

Пам'ять – це основа нашого розуму, духовності, фундаментом якої є те, що тримаємо в душі, збереження відчуття вдячності самовідданим борцям за нашу свободу, які жили Україною, працювали для України. Важливо не скільки людина прожила, а що зробила і чи було її життя добродійним та добродієм. Ще Сенека стверджував: «Хто не живе для інших, той, отже, й для себе не живе». Для автора кожна постать його книжки – взірці людини, яка живе для інших, для прийдешніх поколінь. Він і сам є пам'яттю – вічністю для прийдешніх поколінь. Минуле не має права мовчати, воно мусить промовляти до нашої пам'яті, щоб не закамяніли наші серця, не зростали безбатченками наші діти і внуки.

Ми пережили і переживаємо ганебний історичний шлейф невдячності, безпам'ятства. Без вдячності нема історичної пам'яті. Такі думки викликала книга Петра Шкраб'юка «Попід Золоті Ворота: шість елегій про родину Калинців» (видання друге, виправлене, доповнене подіями впродовж останніх 20-ти років). Це – «енциклопедія» пам'яті про нищівні часи комуністичної системи, про тих, хто поклав своє життя на вівтар боротьби за нашу волю. Герої книги бесідує, промовляють добротним, правдивим словом автора, бо в минулі часи, як писала Ірина Калинець, слова були «затиснуті у горлі, задушені в мовчанні».

І ось маємо унікальну книгу. Цей шедевр документальної прози не просто коментувати, бо він розкривається у процесі повнокровного життя, коли читаний-перечитаний, збережений у пам'яті. Відчуттям всесильності, правдивості слова переймаєшся до глибин серця, бо текст вражає фундаментальною мудрістю, знаннями, об'ємом опрацьованого матеріалу і спонукає пам'ятати і знати те, що формує духовний світ людини.



А що знаємо про Ігоря Калинця? Автор книги вагомо написав у передмові: «Отже, маємо Калинця-поета і Калинця-громадянина. Ці величини рівнозначні. Вони й творять оту – недосяжну для інших – цілісність... Храм його поезії й життя сяє нині для всіх, у кого не байдуже серце й відкрита душа». Ігор Калинець плідно працює і по сей день, щоб наше життя тривало у Храмі волі України, щоб, за словами автора, «стояв той храм на видноті» і щоб не маліла пам'ять нашого духу, зокрема про Василя Стуса, В'ячеслава Чорновола, Стефанію Шабатуру, Ірину Калинець:

*Там ангел на органі грав,
в снігах цвіла калина.
Були Василь там, В'ячеслав,
і Стефа та Ірина.*

...У пам'яті ожила подія з презентації книги у місті Ходорові, де народився Ігор Калинець. Підходить до пана Петра шляхетна пані, вчителька (за статистикою жінки читають більше) з чоловіком, і мовить до нього: «Стань на коліна перед отим мужем! Написати таку книгу – під силу великому митцеві й патріотіві України».

Тож відкріймо ворота пам'яті... Обнімімо думками події і образи героїв книги (не можу цей шедевр літературної публіцистики назвати звичайною книжкою)...

Елегія перша – «Між тишею і громом» – ретроспективно провадить у добу Визвольних змагань 1917-1921 років, відтак у період боротьби ОУН та УПА, яка була потужним стимулом для духовно-ідеологічного формування шістдесятників, насамперед Ірини та Ігоря Калинців, їхніх знайомих і побратимів. А також стимулом для їхньої творчості.

Елегія друга – «На перехресті трьох світів» – це літературознавчий аналіз поезії Ігоря та Ірини Калинців у контексті співвідношень світу язичницького, християнського і безбожного.

Елегія третя і четверта – «Друге полювання» та «За дротами» – говорять самі за себе. Йдеться про другу хвилю обшуків, арештів, допитів, судів та ув'язнення Ірини, а згодом Ігоря...

Не менш важлива елегія «Після бурі». Вона – про «контрасти волі і

неволі». Тобто про пошуки подружжям Калинців роботи після дев'ятирічного ув'язнення, «взаємини» з КГБ – і знову ж таки про літературну творчість та міжнародне визнання.

Елегія шоста – «Скресіння» так само промовиста. Бо вона – про національне піднесення наприкінці 80-х років ХХ ст., відновлення Української держави... В цих доленосних подіях Калинці взяли найактивнішу участь.

Книга цінна тим, що автор скрупульозно опрацював приватний архів Калинців, судові справи, які зберігаються в СБУ, і численні публікації в періодиці – як в Україні, так і за її межами. Колориту книзі надають живі розповіді-спогади Ірини Калинець, Стефанії Шабатури, Ярослава Лемика... Всі троє вже відійшли у вічність, і їхня «усна історія» особливо зворушлива та переконлива.

Назагал книга «Попід Золоті ворота» не тільки про родину Калинців. Вона охоплює весь дисидентський рух в Україні, наводить безліч імен борців з червоним тоталітаризмом. Про таких Петро Шкраб'юк пише у статті «Перед лицем отих, що впали, або Погляд з відстані двадцяти літ», ілюструючи її своїм віршем «Заклинання». Кредо життя автора книжки можна передати також чотирма рядками його поетичного серця:

*Несу у собі цілий світ:
Змах праці і до зір політ.
Несу багрянцю пам'ять предків:
Це їх – для мене – заповіт.
«У сляві Божих одкровенень»*

ПАМ'ЯТЬ не має права старіти, бути забутою! Так, пам'ять – сльоза, як весняна роса, нею живемо вдень та вночі – роса надто чутлива до сонячного проміння. Пам'ять про минуле дарує людині сенси теперішнього життя, надію вічності. Пам'ятаймо про тих, «які по-мученицькому і водночас триумфально пройшли ПОПІД ЗОЛОТІ ВОРОТА»... Живемо у вічності, і правда пам'яті провадить нас до вічності... Пам'ятаймо про це вдень і вночі, бо «їхня хода попід Золоті Ворота триває...»

Р. С. Це лише спроба делікатно доторкнутися до сторінок книги. Гадаю, що літературознавці, читачі-патріоти ще скажуть своє вагоме слово – текст книги заслуговує нашої найпильнішої уваги, бо ж Петро Шкраб'юк: доктор історичних наук, старший науковий співробітник відділу української літератури Інституту українознавства ім. Івана Крип'якевича НАН України, член НСЖУ, НСПУ, автор понад 30 книжок поезії і прози та понад 400 літературно-критичних і наукових публікацій у періодиці, збірниках, антологіях, аристократ духу і дії, плугар ниви слова-життя українськості...

Богдан ДЯЧИШИН,
член НСПУ, доктор філософії, доцент

НОВЕ НАРОДЖЕННЯ ЧЕРЕЗ СТО РОКІВ

У Жовтневому палаці (Міжнародному центрі культури та мистецтв) представили оновлену версію опери Миколи Леонтовича «На Русалчин Великдень» за однойменною казкою Бориса Грінченка.

Едуард ОВЧАРЕНКО

Вперше від дня написання (29 жовтня 1920 року) опера виконувалася з доповненням автентичними піснями та традиційними обрядами Київського Полісся. Прем'єра стала можливою завдяки підтримці Українського культурного фонду та Департаменту культури КМДА.

Нова вистава стала результатом синергії творчих цехів Українського академічного фольклорно-етнографічного ансамблю «Калина». Тут переплітається класична музика в обробці геніального композитора Мирослава Скорика з академічним співом ансамблю «Калина», підкріплена універсальними хореографічними замальовками балетного складу колективу, для створення магічної атмосфери вистави. Все це об'єднав і синтезував в єдиний проект сучасний креативний режисер, народний артист України Олексій Кужельний.

– До музичних жанрів звертаюся не вперше, – розповідає Олексій Павлович. – Уже багато років у репертуарі Київської академічної майстерні театрального мистецтва



«Сузір'я» представлена вистава «Нізвідки з любов'ю», у моїй постановці, жанр якої я визначив як емігрантський мюзикл. Вона створена за піснями тих, хто колись залишив свою Батьківщину.

Що стосується опери, то цей жанр стає все більш режисерським, драматичним. Для мене дуже цікаво, що відбувається у цьому жанрі. Раніше дія в опері відбувалася доволі статично. Сьогодні має бути рух, цікавий відеоряд, вона не зосереджена винятково на звуку. Пам'ятаю, як колись розповів своїй бабусі, що вперше дивився оперу. Вона сказала збентежено: «Боже, дитино, оперу не дивляться, оперу слухають». А сьогодні оперу і дивляться, і слухають.

До постановки цього твору зверталися різні митці, намагаючись відтворити на сцені різні його моменти. Працювали разом з ансамблем «Калина», де є народний хор і чудова танцювальна група.

Здалося, що на основі ритуалу Русалчиного Великодня можна зробити поєднання фольклору і класичної музики. Це й стало метою нашого творчого експерименту. Також нова постановка – це проба плернерної вистави. Думаю, що у теплі пори року зможемо її показувати десь у парках чи на галявинах.

З ансамблем «Калина» знайомий багато років. Коли цей колектив лише починав свою творчу біографію, то деякий час був його художнім керівником. Тоді як режисер працював над втіленням обряду весілля, нас цікавило, як цей обряд відбувається у різних регіонах. У ті роки саме відбувалася так звана боротьба з алкоголізмом (часи горбачовської перебудови) і ми мали довести, що правдиве українське весілля безалкогольне. Я не був впевнений, що зможу виконати таке ідеологічне завдання, саме тоді організував театр «Сузір'я» і пішов з «Калини». Але дружні сто-

сунки з колективом залишилися. А тепер дійшла справа і до спільного проекту.

Репетиції тривали півтора місяця. Музичний матеріал був готовий, але потрібен був певний час для пошукової роботи. Хотілося, щоб опера виглядала світлою, аби зробити її по-новому, не повторювати своїх попередників. Колектив «Калини» і сьогодні готовий до творчих пошуків, тут ніколи не зупиняються на досягнутому. Ансамбль живий і активно розвивається, а це найголовніше. Щасливий, що мав змогу знову з ним попрацювати.

В одній із головних арій опери «Русалчин Великдень» є слова: «Нащо жити». У казці Бориса Грінченка русалки – це жінки, що пішли з життя, в якому зазнали страждань і випробувань. А в народній творчості ці дівчата намагаються знайти собі пару, щасливу долю, віру в сили природи і життя.

Ці дві позиції кожна людина щодня відчуває у своєму житті. Адже, з одного боку, життя – це величкий подарунок, а з іншого, – велике випробування. Звичайно ж, наш заклик у виставі оптимістичний. Усе, що робить мистецтво, і все, про що воно говорить, має надавати людині віру в життя, майбутнє варте того, аби до нього прагнути.

Костюми використали ті, що були в ансамблі, бо не мали ані часу, ані грошей, аби щось переробляти. Серед декорацій – гілки, лоза, листя, все дуже просте. Як відомо, лоза гнеться, але не ламається. Це якраз і стало образом вистави. Адже треба

вміти вистояти перед усіма випробуваннями. Це також історія про ту лозу, яку тільки варто вкинути в землю – і вона розквітне.

Спочатку хотіли показати цю виставу у театральній вітальні Київської опери (Муніципального академічного театру опери і балету для дітей та юнацтва). Але було дуже багато охочих побачити прем'єру, і ми обрали для першого показу схожу за конструкцією сцену – напівкруглу залу. Адже саме коло покладене в центр усіх мізансцен, усіх рухів і вся ця історія життєвого кола важлива для календарного свята. Це все те, що говорить про безкінечність життя і безкінечність життєвого кола.

Головне, чого ми змогли досягти у виставі, – поєднати фольклор і класику, оперне і народне мистецтво. Нову виставу прекрасно сприйняла публіка. Сподіваюсь, що будемо продовжувати цю роботу.

Також дуже сподіваюся поставити оперу в театрі «Сузір'я». Олександр Бондар грає в «Сузір'я» у виставі «Таємниця Шопена». Крім того, що він – прекрасний музикант, він ще й фантастичний режисер. Думаю, що попрацюємо з Олександром у цьому напрямі. Можливо, я буду не режисером, а керівником постановки. Сьогодні камерна опера – мало розповсюджений жанр. Сподіваюсь, що саме театр «Сузір'я» заповнить цю прогалину. Ми створимо красиву музичну історію.

Фото Руслана КАНЮКИ з сайту газети «День»

У ТЕАТРА ЛЯЛЬОК ВІДРОДИЛИ «КРАКАТУНЧИКА»

У Чернігівському обласному театрі ляльок імені Олександра Довженка – прем'єра. В новому цікавому форматі відроджено улюблену виставу дітей «Ласий ведмідь і Кракатунчик» за творами Михася Ткача та Сергія Дзюби.

Сергій КВІТНИЦЬКИЙ

Нині спектакль кардинально змінився і став значно кращим, додалося багато динаміки, безпосереднього спілкування акторів із дітьми. Тож у залі постійно лунали захоплені оплески малечі та чудовий дитячий сміх.

Режисер-постановник цього справді чарівного спектаклю – заслужений артист України Віталій Гольцов, актори – Ольга та Роман Маджуги, молоде талановите подружжя. До речі, в цьому теа-



Ольга та Роман МАДЖУГИ з Кракатунчиком

трі також працюють брат Романа – Ярослав та їхній тато – відомий актор Ігор Маджуга! І вся родина також була присутня на прем'єрі – разом із маленькою донечкою Ольги та Романа. Дитя з великою цікавістю спостерігало за чудесами на сцені й відчувалося, що юна

глядка дуже пишається своїми батьками. Тож, можливо, в перспективі цей прекрасний театр поповниться ще однією обдарованою акторкою! Прем'єра пройшла блискуче: актори грали натхненно, діти захоплено аплодували і почували-

ся щасливими. А режисер Віталій Гольцов розповів, що в перспективі планує створити нову яскраву виставу про Кракатунчика. Адже до цього спектаклю увійшла історія з цирку із другого роману «Гопки для Кракатунчика». А таких неймовірних, дивовижних та дотепних історій у Сергія Дзюби – сотні! Взагалі, автор знаменитого «Кракатунчика» був на цій прем'єрі, залюбки поспілкувався з дітьми, акторами та режисером, а також – фотографувався на згадку. Сказав, що почувалося справді щасливим і щиро подякував колективу театру за їхні добрі справи, які дуже потрібні дітям та їхнім батькам.

Казкова пригодницька трилогія Сергія Дзюби «Душа на обличчі» (три романи про кленового бога Кракатунчика та його друзів) побачила світ уже у багатьох країнах загальним накладом понад 200 тисяч примірників. Авто-

ра «Кракатунчика» нагороджено престижними міжнародними літературними преміями в Україні, США, Німеччині, Франції, Канаді та Казахстані. Цікаво, що за кордоном літературознавці в рецензіях назвали трилогію «Українським Карлсоном» та «Українським Гаррі Поттером».

Романи Сергія Дзюби «Кракатунчик – кленовий бог», «Гопки для Кракатунчика» і «Душа на обличчі» вивчають у багатьох університетах та школах, є вони і в наших бібліотеках. Трилогія представлена в хрестоматії для дітей, рекомендованій Міністерством освіти та науки України, яку гарно упорядкувала доктор філологічних наук, професор Оксана Гарачковська.

Відтепер оновлену виставу про Кракатунчика можна знову подивитися в Чернігові. Отож слідкуйте за афішами і приходьте зі своїми дітьми!

